

WEGEN NA ROME

*het Nederlands elftal
WK 1978 t/m EK 1980*

Gerard Tuk

Wegen na Rome

*het Nederlands elftal
WK 1978 – EK 1980*

Gerard Tuk

2018

Wegen na Rome
Copyright © 2018
Auteur: Gerard Tuk
Omslagontwerp: Gerard Tuk
Lettertype: Georgia
Tekst afgerond: 25 juni 2018

Druk: www.pumbo.nl

ISBN 978-90-823962-1-8
NUR-code: 480
NUR-omschrijving: Sport en spel algemeen
www.pumbo.nl/boek/wegennarome
www.wegennarome.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Over dit boek

Toen ik in het voorjaar van 2013 *So Wurden Wir Europameister* van Karl-Heinz Rummenigge kocht bij het tweedehands boekwinkeltje van Dipl.-Ing. Architect Frank Wiedemann uit Braunschweig, was dat bij mijn weten het enige boek ter wereld over het EK van 1980.

In het Duits. '*Viele Grüße!*' had de verkoper handgeschreven via de bubbeltjesenvelop toegeroepen. In de maand van deze aankoop won Nederland met 3-0 van Estland en met 4-0 van Roemenië. Het zou die zes punten uiteindelijk niet eens nodig hebben om zich te kwalificeren voor het WK van 2014.

Pas in het voorjaar van 2016 verscheen er een tweede kroniek over datzelfde toernooi: *De Grote Duivels* van Geert De Vriese en Frank Van Laeken. In het Nederlands, geschreven door twee Vlamingen. Het vaderlandse voetbal stond er toen anders voor. Oranje was een grote afwezige op de Europese eindronde van datzelfde jaar. Het zou ook het WK van 2018 gaan missen.

Maar in 1980, toen waren we er toch wel bij? Waarom wordt er zo weinig met Hollandse ogen op dat toernooi teruggekeken?

In 2008 wordt *het vergeten EK van 1980* door VI TV uitgezonden. Ernie Brandts komt aan het woord in de documentaire, die nog net geen vijf minuten duurt. 'Van het WK 1978 weet ik nog heel veel', zegt de Brabander. 'Dat wordt ook steeds herhaald, maar...' Ernie schudt zijn hoofd. 'Van EK '80 weet ik gewoon wat minder. Ik weet nog dat we met 3-2 gewonnen hebben... Even kijken, 2-0 achter, 3-2 voor dacht ik.' De voormalige PSV'er schudt opnieuw verontschuldigend zijn hoofd. 'Ik zou niet meer weten wie de doelpunten gemaakt heeft.' Aldus Brandts, die kennelijk de laatste kwalificatiewedstrijd bedoelt. Gekleed in trainingspak en gezeten op een lege tribune reageert hij vervolgens op de suggestie van de journalist dat het aan de zware voorbereiding van Zwartkruis gelegen zou hebben. De speler valt hem niet echt bij.

Boeken over het Nederlands elftal vertellen ook vrij weinig over dit toernooi. Neem de biografie van Jan Zwartkruis: daarin staat veel te lezen over Argentinië '78, toen Ernst Happel de eindverantwoordelijke was. Het EK van 1980 beslaat echter maar één bladzijde; minder nog dat het officiële mini-WK in Uruguay, een half jaar later. In de biografie van Arie Haan ligt die verhouding iets minder scheef, maar ook daar is het EK '80 slechts twee pagina's toebedeeld, tegenover twaalf voor het WK '78. *Oranje, de neergang* heet het hoofdstuk en de beide bladzijden gaan vooral over de vraag of Arie zou meedoen, niet over het voetbal zelf. Van de eerste wedstrijd wordt alleen de uitslag vermeld, het verslag van de tweede is niet meer dan een analyse van die tegentreffer waaraan Haan zelf schuld had.

De biografie *De Gebroeders* van Willy en René van de Kerkhof bevat nog wel een apart hoofdstuk over dit toernooi, maar het aantal bladzijden (net iets meer dan vijf) is opnieuw mager ten opzichte van 1978 (31 pagina's). Twee broers die beiden alle drie de wedstrijden in de basis startten, en dan toch zo weinig te melden hebben. Het eigenlijke voetbal wordt beschreven in amper één pagina, met als openingszin: 'Tja.' De tweede zin luidt: 'Het EK van 1980 in Italië.' En de derde en vierde: 'Weinig toernooien zijn zo ver weggezakt in het Nederlands voetbalgeheugen als dit. Het EK was namelijk een regelrechte deceptie.'

Ook hier over het eerste potje niet meer dan de uitslag en bij de wedstrijd tegen West-Duitsland een boetekleed. 'Jongeling Bernd Schuster veegt de vloer aan met Willy, die na het beëindigen van zijn voetballoopbaan zal zeggen dat Schuster en George Best de enige spelers zijn die hem echt weggespeeld hebben. Met een afstandsschot scoort Willy in de tweede helft nog wel een van de twee Nederlandse tegendoelpunten, maar die mogen niet meer baten.'

Het boek *Een Elftal Bondscoaches* van Koen Greven en Erik Oudshoorn is eveneens illustratief voor de belangstelling die er achteraf nog is voor het Europees kampioenschap in Italië. Het bevat een hoofdstuk van 21 pagina's over Jan Zwartkruis. Niet slecht; zeker niet als je ziet dat Rinus Michels er maar een paar meer heeft, verspreid

over twee hoofdstukken. Maar van die 21 pagina's worden er slechts twee aan het EK in 1980 besteed. Het gaat vrijwel alleen maar over randzaken als het hotel en de sfeer.

Was dit EK dan zo oninteressant? Nou, een mooi toernooi was het zeker niet. Matig gevulde stadions, weinig doelpunten, omkooptschandalen in het gastland, supportersgeweld. Dat het te warm was om goed te voetballen was misschien nog wel het beste nieuws.

Die volley van Marco van Basten in 1988 was inderdaad schitterend. Maar wie herinnert zich de prachtige kopbal van Michel van de Korpuit in de slotminuten tegen Tsjecho-Slowakije? Afgekeurd – was het wel buitenspel eigenlijk? Het had de stap naar brons kunnen zijn.

Dit boek begint in 1978, met een terugblik op die beroemde bal tegen de paal. In een gedetailleerd hoofdstuk wordt uit de doeken gedaan hoe Rensenbrink daar door de jaren heen tegenaan keek. De grootte van de kans wordt tot ware proporties teruggebracht. Pertinente onjuistheden in boeken en kranten worden aangegeven. De kwalificatie voor het EK wordt opgehaald. Beschreven wordt hoe Nederland vraagt naar de vedettes van weleer en zich ternauwernood – maar verdiend – plaatst voor de eindronde. Met meer overtuiging dan België. In een veel sterkere poule dan West-Duitsland.

En dan die eindronde zelf: één wedstrijd gewonnen, eentje krap verloren en één gelijkspel. Dezelfde cijfers als het WK van 1978 en het EK van 1988. Ook Denemarken zou later met zulke resultaten de hoofdprijs in Europa halen. Was het eigenlijk zo slecht? Als die 3–2 tegen West-Duitsland omgekeerd was geweest, had Oranje in de finale gestaan. Als het in de groep van België geloot had misschien ook wel.

Overdoen kunnen we het niet.

Het allemaal nog eens goed op een rij zetten wel.

Gerard Tuk

Delft, juni 2018

Inhoud

1. Tegen de paal!	13
2. Mythen en sagen	39
3. Degradatiegevoel	61
4. Niet alles goud wat er blinkt	75
5. Winterdip '78/'79.....	103
6. Puntverlies	113
7. Argentinië '79.....	129
8. Het wordt spannend	149
9. Wonder van Leipzig.....	171
10. Winterdip '79/'80	197
11. Via Oostenrijk	213
12. De wegen van België	241
13. Griekenland.....	261
14. Die ene strafschop	281
15. Mulders kippenhok.....	303
16. West-Duitsland	309
17. Dat ene kansje.....	335
18. Tsjecho-Slowakije	357
19. Einde van een tijdperk.....	383
20. De strijd om het brons.....	405
21. Buren in de finale.....	411

1. Tegen de paal!

Als heel Nederland op zondagavond 25 juni 1978 huiverend aan de buis gekluisterd zit voor de zinderende finale van het wereldkampioenschap voetbal in Argentinië en de digitale klok in de bovenhoek van het beeldscherm 44:44 vertoont, heeft het hele vaderland even één ding gemeen: de gedachte dat er een verlenging aankomt.

Commentator Theo Reitsma is bezig met een korte analyse, waarin hij Willy van de Kerkhof prijst als ‘degene die ervoor gezorgd heeft dat Mario Kempes niet echt uit de verf gekomen is’. De gevreesde ster van de tegenpartij heeft de 1–0 gescoord, maar daar is het meteen ook bij gebleven. Het doelpunt van Dick Nanninga, acht minuten voor tijd, betekende dus de gelijkmaker. De strijd is, een kwart minuut voor het verstrijken van de reguliere negentig minuten, verre van verloren. Sterker nog: de Hollanders hebben een fase achter de rug waarin ze de betere ploeg waren.

Niet alleen Reitsma, maar ook zijn Britse collega Hugh Johns is voor de televisie bezig de loftrumpet te steken over de uitblinkende middenvelder van PSV. *‘Kempes... And there’s Willy van de Kerkhof again. Tremendous player, this Willy van de Kerkhof. Came in to the Dutch side after his brother René... Has two fewer caps, one fewer goals, but he is some player.’*¹

Terwijl twee Europese commentatoren de rol van de opponent van Kempes analyseren, straalt alles in het veld uit dat de spelers zich opmaken voor een korte pauze en daarna tweemaal vijftien minuten langer doorvoetballen. Jan Jongbloed heeft de bal opgeraapt die *de Stofzuiger* zojuist behendig inpikte van die befaamde tegenspeler aan wie

¹ Kempes... En daar is Willy van de Kerkhof weer. Geweldige speler, deze Willy van de Kerkhof. Kwam in de Hollandse ploeg na zijn broer René. Heeft twee interlands minder, één doelpunt minder, maar hij is me een speler.

trainer Ernst Happel hem gekoppeld heeft. De doelman stuitert eens rustig en kiest voor een lange en vooral ook hoge uittrap. Tarantini ontvangt die vol op zijn voorhoofd, onder het toeziend oog van René van de Kerkhof. De Argentijn kopt net zo bot naar voren als Jongbloed zojuist de andere kant op schoot. De Nederlandse verdedigers zijn alert en doen tijdig een stapje vooruit. Leopoldo Luque blijft staan; aanvoerder Krol appelleert terecht voor buitenspel. Ernie Brandts rost de bal weg, als mosterd na een maaltijd die in afwachting is van een zware laatste gang. Een nagerecht, het toetje: de verlenging. Scheidsrechter Gonella fluit gedecideerd voor een vrije trap.

‘De officiële speeltijd zit erop... straks’, zegt Reitsma, en meteen nadat hij het woordje ‘straks’ heeft uitgesproken, springen de cijfers van het klokje in de hoek op 45:00. Gallego poogt een hakje in de richting van de plek waar de spelhervatting gaat plaatsvinden. De altijd bedrijvige Arie Haan zet het op een drafsje. Hij heeft een prima toernooi gespeeld en is ook nu, op dit moment waarop het spel even stilligt, gretig. Dat de beide speelhelften verstreken zijn, doet er voor hem niet toe.

Rechts in beeld sjokken Rob Rensenbrink en Dick Nanninga naar voren. Zij gaan nog één keer hun posities innemen, aan het front, waar doorgaans de doelpunten vallen. Rensenbrink heeft er al vijf gemaakt in dit toernooi, al moet daarbij gezegd worden dat vier ervan strafschoppen waren. Nanninga scoorde er eentje, als invaller, in de finale die vanavond gaande is. Het is dankzij die noeste kopstoot dat Oranje nog steeds kans maakt op de hoofdprijs. Natuurlijk ook dankzij René van de Kerkhof, die de perfecte voorzet gaf, en Arie Haan, door wiens geplaatste balletje de snelle rechtsbuiten naar de achterlijn gestuurd werd.

Drie weken eerder legde Johnny Rep aan journalisten uit waarom zijn concurrent voor de spitspositie weinig kans had om tijdens het WK veel in actie te komen. ‘Nanninga heeft maar één gevaarlijk wapen,’ had de beoogde basisspeler gezegd: ‘zijn keiharde kopballen bij hoge voorzetten voor het doel. Als we tegen de echte toppers in actie moeten komen, is dat niet veel waard. Vooral Argentijnse en Braziliaanse verdedigers zijn meedogenloos. Ook Italiaanse, Duitse en Poolse verdedigers zijn getrukt genoeg om een speler als Nanninga onschadelijk te maken. Die

bikkelharde jongens zorgen er wel voor dat hij geen centimeter van de grond komt. Bij iedere voorzet houden ze hem aan het shirtje of gewoon met een greep om het lichaam aan de grond. Desnoods slaan ze twee armen tegelijk om hem heen.’

Armen had Dick wel om hem heen gehad in deze wedstrijd. Van ploeggenoten. Ze vlogen hem om de hals, na die gelijkmaker. Rep, de man wiens woorden op 2 juni de kranten haalden, zat toen op de bank. Hij was gewisseld. Voor Nanninga.

Het Goudhaantje was gewend geraakt aan grote prijzen bij Ajax en had voor Oranje alle wedstrijden van het WK '74 volledig gespeeld. Tijdens het toernooi in Argentinië had hij al een eerste helft moeten missen. In de finale werd hij voor de tweede achtereenvolgende keer naar de kant gehaald. Tegen Italië was PSV'er Adrie van Kraaij in zijn plaats gekomen. Bijna had ook die wissel tot een doelpunt geleid, toen de invaller een voorzet gaf op een andere PSV-verdediger, Jan Poortvliet.

Er zijn twee Nederlandstalige biografieën van Johnny Rep: eentje uit 2010 en een andere uit 2016. In die laatste beklagt de hoofdpersoon zich over zijn geringe aantal treffers op de wereldkampioenschappen, ook al is er niemand die het verder schopte dan hij. ‘Die zeven WK-doelpunten hadden er eigenlijk veertien moeten zijn, dan was ik tevreden geweest’, reflecteert hij. ‘In de twee finales, tegen Duitsland en Argentinië, had ik eigenlijk twee keer moeten scoren.’

Rep zat in de finale van 1978 inderdaad tweemaal heel dicht bij een goal. ‘Vijf centimeter aan de verkeerde kant van de paal’, zegt hij over zijn eerste kans. De doelman stond nogal ver van de bekogelde hoek en ook nog eens op het verkeerde been. John had alleen iets meer naar het midden moeten mikken; Fillol was kansloos geweest. ‘Die Argentijnse keeper haalde ook nog een bal van mij uit de kruising’ is wel een beetje overdreven als hij het over die tweede kans heeft. Het was inderdaad net onder de lat, maar niet in het hoekje.

Rep beweert in 2016 dat Oranje echt álles tegen kreeg in die finale, maar wie kijkt naar hoe die vrije trap in de zesde minuut tot stand kwam, zal hem dat niet nazeggen. Rechtsachter Jorge Olguín legt héél

lichtjes zijn hand op de arm van Haan. Goed, het is een overtreding, maar wel eentje die je door de vingers zou kunnen zien.

Over zijn wissel wordt in *Buitenbeentje* ook nagekaart. ‘Daar ben ik nog steeds boos over’, zegt Rep in dat boek. ‘Wie er dan uit ontmoeten had? Weet ik veel. Een minder doelgerichte middenvelder misschien?’

In die eerdere biografie *Een roerig voetballeven* lopen de emoties minder hoog op als de vervanging door stormram Dick Nanninga ter sprake komt. ‘Dat vond ik op zichzelf een hele goeie wissel’, zei de spits toen. ‘Niet dat ik minder goed kon koppen dan Dick, ik denk dat ik zelfs nog wel hoger sprong dan hij, maar hij was natuurlijk veel sterker. Hij maakte vlak voor tijd dan ook prachtig die 1–1. Maar ik vind het nog steeds jammer dat er geen verdediger uitgehaald is, zodat ik achter hem kon gaan spelen. Dan hadden we aanvallend nog meer kracht gehad.’

Het zijn verhalen achteraf, over wie had moeten spelen en wat er dan gebeurd zou zijn. Je hebt ook verhalen vóóraf, zoals die eerdergenoemde opmerking van Rep in de krant van 2 juni 1978. Of ruim twee maanden daarvoor, in *NRC Handelsblad*. ‘Cruijff en Geels hebben bedankt, Kist en Van Leeuwen lijken vooralsnog te licht bevonden en Nico Jansen is voorlopig al blij met een plaatsje in de spits bij Feyenoord’, schreef journalist Henri van der Steen toen. ‘Veel keus heeft Ernst Happel dus niet. Moet het een “voetballende” spits worden, die veel beweegt en bovendien regelmatig scoort, dan komt zeker Johnny Rep in aanmerking. Zoekt Happel gewoon een rommelaar, die zijn kwaliteiten voornamelijk terugvindt in het strafschoopgebied, dan is er eigenlijk nog maar één mogelijkheid: Dick Nanninga, de spits van Roda JC.’

Dick had zijn zesde competitiewedstrijd gespeeld na een afwezigheid van een half jaar als gevolg van een operatie aan zijn rug. Hij stond in de belangstelling: er werd gesproken over een eventuele transfer naar PSV, voor 1,2 miljoen gulden. ‘Ik moet eerst eens zien of ik nog in het Nederlands elftal kom’, zei De Lange. Dat gebeurde. Hij viel in tegen Iran en Peru, na zeventig minuten, tegen West-Duitsland na tachtig minuten en moest er in diezelfde wedstrijd al heel snel uit met rood. Nu, tegen Argentinië, is hij na 58 minuten ingevallen en heeft hij na 82 minuten de 1–1 binnengekopt.

De reguliere speeltijd is voorbij. De centrumspits van Roda JC staat voorin, voor die laatste vrije trap, net als de linksbuiten van Anderlecht. De lange verdediger Ernie Brandts, die toen ze achter stonden veelvuldig mee naar voren trok, heeft zich weer laten zakken. Olguín en Galván vergezellen hun tegenstanders. René van de Kerkhof ziet op de rechtervleugel wat minder heil in die laatste seconden. Of zullen het toch nog minuten zijn? Theo Reitsma verwacht van wel.

Tarantini, de directe tegenstander van René, neemt zijn plek in de verdediging in. Je weet maar nooit. Terwijl de scheidsrechter met zijn rug naar hem toe staat, legt Willy van de Kerkhof de bal neer voor Ruud Krol. De Helmonder, die eerder forse kritiek geuit heeft op de libero, heeft net als wie dan ook geen enkel benul van wat hem de komende seconden te wachten staat. De voorbereidingen worden getroffen, een meter of tien te ver naar voren, ruim voorbij de plek waar Luque buitenspel stond, op de middencirkel, een meter of vijf van de middenlijn.

Gonella kijkt op het horloge om zijn linkerpols en vervolgens over zijn rechterschouder. Hij fluit. Een lange, sierlijke trap van Ruud Krol jaagt de bal door de lucht. Tijdens de bijna drie seconden die het projectiel nodig heeft om zijn bestemming te bereiken, is de commentator stil. Ook Hugh Johns zwijgt. Naast hem heeft Jackie Charlton het woord genomen. Hij zet de analyse voort over de klasse van de Van de Kerkhofs. Het geluid van het publiek zwelt aan. Wat gebeurt hier? Nanninga ziet de voorzet over zich heen gaan en schat in dat die niet te belopen is. De pass is ook niet voor hem bedoeld. De spits blijft net buiten het strafschopgebied staan. Johan Neeskens, rechts van hem, ziet meer perspectieven en sprint in de richting van het doel. Op het moment dat Nanninga zijn opmars staakt, staan Gallego en Galván naast hem.

Bijna een half voetbalveld overbrugt Krol met zijn verre trap door de lucht. Op tien meter van de doellijn stuit de bal op. Rensenbrink sprint en Olguín rent mee. De vleugelaanvaller is vlugger en kan op de rand van het doelgebied zijn linkerbeen nog precies op tijd strekken. Fillol is uit zijn goal gekomen en gooit zich net te laat voor de Nederlander. Ze botsen tegen elkaar. Rob landt voorbij de achterlijn; het schot stuit via de grond op.

‘Rensenbrink... *tegen de paal!* Rensenbrink tegen de paal in de... slotfase van deze wedstrijd.’

Er zit een pauze van zo’n driekwart seconde tussen ‘Rensenbrink’ en ‘tegen de paal’. Iets meer dan zevenhonderd milliseconden houdt de wereld zijn adem in. De stilte voor het woord ‘slotfase’ duurt zelfs nog langer: een volle tel. Het is alsof de verslaggever even zoekt naar wat hij zeggen moet. ‘Slotfase’, dat is veel te zacht uitgedrukt nu de blessuretijd al is ingegaan. Als hij gezeten had... er had nog afgetrapt moeten worden, voor de laatste paar minuten. Alleen de blessuretijd nog.

‘Tegen de paal!’ Historische woorden van Reitsma, met haast overslaande stem, op zondag 25 juni 1978. ‘*And that was at the post*’, brulde de BBC een fractie later. ‘*From Rensenbrink... Good gracious me!*’

In Nederland is het vijf minuten voor tien. De digitale aanduiding op tv zegt 45:15 als de bal terugkaatst van die stugge staander, in opwaartse richting, als gevolg van het feit dat het schot via de grond ging.

Diezelfde klok staat op 46:07 als Gonella affluit. Hij trekt nogal weinig tijd bij. Alleen al de verzorging van Johan Neeskens, zeven minuten eerder, duurde bijna drie keer zo lang als dat doorspelen. Die volle ram in z’n gezicht door Passarella, terwijl de bal al weg was – een absolute rode kaart waard, daar had Frits Kessel best even voor nodig gehad.

Het gebeurde allemaal vijftien seconden in de blessuretijd, die in totaal zevenenzestig tellen zou duren. *De Volkskrant* had het een dag na de finale over 22 seconden. Arie Haan plaatst in zijn biografie dat ene moment ‘luttele minuten voor het einde van de reguliere speeltijd’. *Het Parool* heeft het in 1990 over ‘twee minuten voor het eindsignaal’. Dezelfde krant is op 20 juni 2001 ook bepaald niet nauwkeurig. ‘Na Kempes’ openingstreffer en de gelijkmaker van invaller Dick Nanninga, zes minuten voor tijd, volgen die woorden van Theo Reitsma, de belangrijkste die hij ooit heeft uitgesproken: “Rensenbrink? Op de paal! Rensenbrink op de paal!” Die gelijkmaker van Nanninga, die viel heus wel meer dan zes minuten voor tijd. Nog voordat de Argentijnse regie de juichende Jan Poortvliet in beeld nam en zijn naam vermeldde alsof hij het was die het doelpunt maakte, verscheen er ook zo’n klokje. Dat stond toen op 36:18, twee seconden na de treffer.

Wat gebeurt er precies, in deze dertig daverende tellen? Fillol is al uit zijn doel gekomen op het moment dat het schot van Krol nog maar net aan het dalen is. Hij loopt nogal robuust uit, houdt op het laatste moment zelfs nog iets in. Hij mist de bal volledig, maar ramt Rensenbrink met zijn volle gewicht omver.

Misschien is dat nog wel het merkwaardigste als je die paar beladen seconden jaren later beeldje voor beeldje terugziet. Een doelverdediger die volledig mistast maar wel meteen een aanvaller onderuit loopt: heet zoiets geen overtreding? Kun je nou echt zeggen dat die doelman de bal beoogde te spelen? Misschien, maar hij deed het niet. Betekent dat binnen het strafschopgebied dan geen penalty? Toch hebben we daar zelden iemand over gehoord, in de vele nabeschouwingen van deze spannende slotseconden.

Zowel tijdens die heikele halve minuut als bij het herbekijken van de beelden gaat alle aandacht naar die opstuitende knikker die tegen de paal klettert. Waar blijft dat ding? Wie neemt de *rebound* voor zijn rekening? Liggend achter de doellijn ziet Rensenbrink zowel Passarella als Neeskens aanstormen, maar die twee zijn inmiddels zó hard op het doel af komen rennen dat ze de bal als spookrijders in volle vaart passeren. Kansloos.

Heel de voetbalwereld weet de naam te noemen van die ene speler die in de 91e minuut van de finale tegen de paal schoot. Maar minstens zo belangrijk is wie er als eerste daarna zijn voet tegen zette: Américo Gallego, de 23-jarige centrale middenvelder van Newell's Old Boys. Hij peert het leer met zijn rechtervoet naar de zijkant van het veld. Larrosa is er eerder bij dan Haan. Je zou verwachten dat de Argentijnse invaller geschrokken de bal de tribune in rost, maar dat doet hij niet. Hij probeert hem binnen te houden, naar voren te spelen zelfs. De bal rolt na zijn tikkie bijna evenwijdig aan de zijlijn en gaat er ter hoogte van de Nederlandse reservebank overheen. Een bank waarop een man of twaalf onbewogen oogt. Uit de verte dan. Vijf tellen eerder stuitte de wedstrijdbal terug het veld in. Nu hobbelt datzelfde ding wat onbeholpen over een krijtlijn waar dat weinig gevolgen kan hebben. 'Ingooi, Nederland', constateert Reitsma droog.

Achteraf praten is makkelijk en dat hebben velen ook jarenlang gedaan. Over wat er gebeurd zou zijn als de *Adidas Tango* een stukje meer naar rechts had gedanst. Een forse pol gras was voldoende geweest om daarvoor te zorgen. Een uit de kluiten gewassen stuk klei, gunstig gezind, op die grillige grasmat die meer van een geploegde akker dan van een gemaaid gazon weghad. Misschien had een andere schoenmaat al de doorslag gegeven, voor die ene linkerslof, die tegenwoordig publiekelijk ten toon gesteld wordt in het Nationaal Voetbalmuseum in Roosendaal. Welke medewerker van Adidas zal hem ontworpen en gemaakt hebben? Wat denkt die schoenmaker als hij dit leest?

‘Krol ziet dat de Argentijnen niet goed staan’, zeggen Iwan van Duren en Marcel Rözer in hun qua omvang indrukwekkende *Voetbal in een vuile oorlog*. Wat er verkeerd aan is, vermelden ze er niet bij. Passarella staat centraal achterin. Op de vleugels Tarantini en Olguín, met aandacht voor Van de Kerkhof en Rensenbrink. Galván en Gallego bekommeren zich over Nanninga en Neeskens. Iedereen bevindt zich een stukje buiten het strafschoepgebied.

Eigenlijk staat het gewoon prima bij de vrije trap van Krol, die Meindert van der Kaaij met meer detail beschrijft dan de beelden rechtvaardigen. ‘Olguín twijfelde tussen Rensenbrink en de bal,’ beweert de auteur van *Een vuile oorlog*. In dit boek met als ondertitel *WK 78 – De nabeschouwing* suggereert de schrijver aarzeling bij de rechtsback, ‘waardoor hij beide liet gaan’. De beelden beweren anders: de Argentijn kiest er gewoon voor om die voorzet te onderscheppen. Althans, dat te proberen. ‘De bal stuitte en schoot met een vreemde draai door’, vervolgt Van der Kaaij, maar uit de televisiebeelden is geen rare baan af te leiden. Eerder kun je zeggen dat het schot juist minder doorschiet, alsof Krol wat effect in de bal legde. Hoe bijzonder het moment ook is: eigenlijk is het allemaal heel gewoon wat er gebeurt. ‘Net voordat de bal aan de linkerkant over de achterlijn zou rollen, strekte Rensenbrink zich en raakte hem met de punt van zijn schoen’, gaat het verslag verder. Dat ‘net voor de achterlijn’ – vier meter – is overdreven. De hoek is niet eens zo heel klein: een graad of dertig. Van rollen is geen sprake. En die punt van de schoen klinkt wel spannend, maar was het dat wel?

‘Je had hem erin moeten *rammen*’, zei Jongbloed later in een interview. ‘Jij altijd met je binnenkant voet...’ Hij vloekte erbij. Zou hij het goed gezien hebben, dat het binnenkant voet was? Jan droeg contactlenzen, maar stond wel op meer dan tachtig meter afstand.

‘Op de grond liggend zag hij de bal onder de keeper doorgaan’, gaat Van der Kaaij verder. Het is de moeite waard om eens te kijken of dat klopt. De televisiebeelden laten zich ontleden in losse plaatjes. Er zitten 43 *frames* tussen het moment waarop de paal wordt geraakt en het moment waarop een Argentijnse voetbalschoen dat ding onschadelijk maakt. Gedurende die 1,7 seconde is de *Tango* tijdelijk voor niemand. De helft van die tijd is het stil... dan brult Theo ‘tegen de paal’ en wijkt het gevaar. Op het moment dat de staander bereikt is, ligt Rob nog niet op de grond. Zijn ogen volgen het schot. Het terugstuiten ontgaat hem: zijn blik is dan gericht op het gras waar hij een buiklanding maakt. Hij schuift door tot buiten de lijnen, rolt verder op zijn rug en ziet dan dat niet een ploeggenoot, maar een tegenstander aan zet is.

Het klopt niet, het verhaal van Van der Kaaij. ‘Op dat moment werd Rensenbrink geramd door de uitkomende Fillool’ is ook onjuist: dat gebeurt vlak daarvóór. ‘Nanninga stond aan de grond genageld. Rensenbrink zag Neeskens inlopen, maar de bal kwam niet Neeskens’ richting uit.’ Hij en Passarella staan vlak voor het doel; laatstgenoemde precies tussen Johan en Rob in.

Niemand heeft dit moment van zo dichtbij meegemaakt als Daniel Passarella, de aanvoerder van Argentinië. Hij speelt geen echte rol in het verhaal, maar dat geluid van het leer tegen het aluminium moet de adrenaline toch door zijn lijf hebben gejaagd. De enige man op aarde die kan zeggen dat hij zich in het doelgebied bevond toen dit gebeurde. Een meter of vier van de achterlijn, midden voor een leeg doel. Alles ging langs hem heen. De bal voorlangs, Neeskens achterlangs.

De twee Nederlanders die centraal voorin staan als Krol de vrije trap neemt, verdienen extra aandacht. Vooral dat aan de grond genagelde dat Van der Kaaij noemde. Daar slaat hij namelijk de spijker op zijn kop. Als er *iemand* is die hier iets te verwijten valt, dan is het Dick

Nanninga. Op het moment dat de voorzet zijn daling inzet, is hij het die zich samen met de blauw-witte nummers 6 en 7 in het cirkelboogje net buiten het strafschopgebied ophoudt. Vijf Argentijnse veldspelers zijn in de scène betrokken, vier Nederlandse. Aan de rechterkant is René van de Kerkhof gestopt met lopen. Links is Rob Rensenbrink in volle vaart. Neeskens spurt naar de tweede paal.

Wat zou er gebeurd zijn als Nanninga naar de eerste paal gerend was, iets sneller dan het sukkeldrafje van Gallego rechts naast hem? Het antwoord op die vraag is simpel: hij zou de bal recht in zijn voeten gekregen hebben. Voor een volledig open doel zou de Groningse spits in Limburgse dienst zijn tweede treffer in deze enerverende WK-finale hebben gescoord.

Johan Neeskens was wel meegelopen, maar had de pech dat die bal anders terugkaatste dan hem van pas kwam. Hij was er héél dichtbij, maar zit er in zijn biografie wel erg ver naast. ‘Rob Rensenbrink kwam door de verdediging en schoot net tegen de paal; we waren op dat moment slechts een centimeter van de wereldtitel verwijderd. Fillol was al verslagen; die wist zelfs niet goed waar de bal was. Hij draaide zich om en volkomen toevallig kwam de bal vanaf de paal precies in zijn handen terecht.’

Zo verwoordt Neeskens het, letterlijk! Een bal die in de handen van de doelman belandde. Terwijl die keeper toch echt op z'n buik op de grond lag na zijn aanvaring met Rensenbrink. Neeskens is dat kennelijk ontgaan. Misschien heeft hij de beelden nooit gezien. ‘Weg wereldkampioenschap. Het is zelfs zo dat, als Fillol die bal niet toevallig in zijn handen had gekregen, ik de bal er zo in had kunnen lopen, maar helaas lagen de feiten anders.’

De biografie *De Lange* die Jeroen Siebelink schreef over Dick Nanninga laat zich lezen als een roman, verteld in omgekeerde volgorde. Het boek begint bij de crematie van de hoofdpersoon en eindigt bij zijn jeugd in de Groningse buurt Het Blauwe Dorp. Dat levert fraaie portretten op, literair vormgegeven, maar niet altijd historisch correct.

‘Tot slot nog een lage bal van Krol’, begint de schrijver. Dat ‘lage’ zal een tikfout zijn, want die boog was behoorlijk hoog. Een *lange* bal, dat

was het. ‘Dick staat al klaar voor het doel, maar tussen hem en Robbie staan ook twee Argentijnen’, vervolgt Siebelink en dat klopt toch echt niet. Hij staat niet voor het doel. Ja, op ruim zestien meter, maar dat kun je met deze woorden niet bedoelen. Er *staan* ook geen twee Argentijnen: er *rennen* er vijf. Neeskens is naast Rensenbrink de enige spurtende Hollander. ‘Het is al een wonder dat Rob de bal weet binnen te houden. Robbie schiet de bal onder de keeper door en raakt de paal.’ Het is een beschrijving die je vaker tegenkomt, maar hij is gewoonweg niet juist. Het schot gaat *niet* onder de keeper door. De oude televisiebeelden – analoog en overgeseind via een satelliet, vastgelegd op een vergankelijke videoband – zijn onscherp, maar wel duidelijk genoeg om te laten zien dat de baan van het schot niet onder Fillol door gaat.

Echt opmerkelijk wordt het verhaal daarna pas. ‘Meteen fluit Gonella af. Dick kijkt op naar de cijfers op de stadionklok. 45:15. Slechts vijftien seconden blessuretijd, meer durft de scheidsrechter kennelijk niet aan. Anders gaat Nederland nog echt scoren ook. En wordt hij morgen boven de zee uit een vliegtuig gegooid, zonder ingewanden. Verlenging, uitstel van executie. Iedereen blij.’

Siebelink zou zich kunnen verdedigen door te zeggen dat je in een roman mag romantiseren, maar zo is het toch echt niet gegaan. De klok van River Plate was analoog en had geen secondewijzer. Er was een digitale aanduiding die aangaf in welke minuut het spel zich bevond, zonder seconden en doortellend tot 90. Dat is duidelijk zichtbaar in een BBC-documentaire over deze finale. Na de goal van Nanninga komt het bord in beeld: *tiempo de juego 81* staat er, de speeltijd in hele minuten. De wijzers van de klok staan op veertien voor vijf. De wedstrijd was tien minuten te laat begonnen door die beruchte discussie over de manchet van René van de Kerkhof.

Ook het vervolg van Siebelinks versie berust op fantasie.

‘Robbie ligt nog altijd op de grond, bij te komen van zijn grote kans. Zijn ene arm ligt ongemakkelijk onder zijn lijf, zijn hoofd is verborgen in de kom van zijn andere arm. Een vrijgekomen witte veter, die een oranje kous zou moeten ophouden, is nog brandschoon. Verder is alles aan Robbie zwart en smerig. Dick buigt zich over hem heen. Een troostende hand op zijn rug. “Rob, even wat drinken. We moeten door.”’

Een vrijgekomen witte veter? Er is van die hele finale inclusief verlenging geen videofragment of foto te vinden waar Rensenbrink een veter om zijn kous heeft. Wel eentje waar Johan Neeskens op de grond ligt terwijl hij getroost wordt door Nanninga. Of hij op dat moment ‘Rob, even wat drinken. We moeten door’ zei, is niet te horen. Maar het is wel Neeskens die daar ligt. Hoe we dat zo zeker weten? Johan is de enige die op andere foto’s met die genoemde witte veter is gesignaleerd. Ook de bandage om zijn enkels komt overeen. Die had Rensenbrink ook al niet. De hele alinea hierboven – hoe fraai ook geschreven – is gebaseerd op één plaatje van een andere speler op een ander moment.

Wat niet zo vaak verteld en vertoond wordt, is dat Nederland in de ruime minuut blessuretijd nóg een doelpoging doet. Samenvattingen van deze wedstrijd laten meestal meteen een herhaling zien, maar *live* had de Argentijnse regie daar destijds geen gelegenheid toe. De buiten de lijnen gewerkte bal wordt namelijk al snel weer in het spel gebracht. Een inworp op de opgekrabbelde Rensenbrink, die door Tarantini in de rug wordt gelopen, voor de ogen van Kempes. ‘Bijna de wereldbeker voor Nederland’, verzucht Reitsma, die net als iedereen nog druk bezig is om dat moment van net te verwerken. Hoewel, iedereen... Haan legt de bal gereed voor de vrije trap, terwijl de klok op 45:40 staat. Je ziet hem kijken wat hij ermee gaat doen, maar zijn plannen zijn vergeefs. Krol komt aangestormd en rost het leer recht op Fillol. Zijn schot van dertig meter gaat een beenlengte voor Nanninga langs. Als Dick daar net een voetje tegen gekregen had, was het alsnog prijs geweest.

‘Rensenbrink komt aansprinten’, zeggen Van Duren en Rözer over dat eerdere en beroemdere moment. ‘Hij gooit zijn benen naar voren en raakt de bal nog net.’ Nou, nee. Hij gooit niet zijn benen naar voren, in ieder geval niet in het meervoud. Hij strekt gewoon zijn linker. ‘Fillol zal hem niet meer halen, een verdediger probeert nog tussen doellijn en bal te komen...’ Het klinkt spannend; het klopt niet. Die ‘een verdediger’ is Jorge Olguín en als je het zo zegt, suggereer je dat die na het schot van Rensenbrink en het missen van Fillol nog iets probeert. Maar zijn poging tot blokken was net ervoor.

Hoe hebben de spelers van het thuisland dat moment eigenlijk beleefd? Hebben zij het er ook nog steeds over, al die jaren later?

De Engelstalige autobiografie van Osvaldo Ardiles laat alles met Argentijnse ogen bekijken. In de twee hoofdstukken die op de finale betrekking hebben staat te lezen dat hij het was die over de veelbesproken manchete van René begon – velen weten dat niet, schrijft Osvaldo zelf – en hoe hij tegen de reacties daarop aankeek. Hoe zwaar geblesseerd hij eigenlijk was en hoe de spuit uitkomst bood. De beleving van de wedstrijd en vooral ook het doelpunt van Kempes. Over het harde spel, de overtredingen en de enorme druk, die maakte dat hij niet kan zeggen dat hij heeft genoten van de wedstrijd.

Ardiles beleefde dat historische tegen-de-paalmoment vanaf de bank. Hij was gewisseld voor Omar Larrosa. *'I almost saw it in slow motion'*, zei hij. *'It bounced and bounced again, it was going in, it was going to be a goal.'*² Maar het werd geen goal. Trouwens: de bal stuitte ook geen twee keer tussen die linkervoet en die rechterpaal. Hij stuitte één keer.

Ossie telde 'm al, maar zag – naar eigen zeggen – het schot van zijn baan afwijken. Bij het lezen vanuit zijn perspectief ga je haast denken dat de bal er zelf niet in durfde. Zouden tienduizenden schietgebeden in het stadion en miljoenen vloeken thuis voor de buis dan een bovennatuurlijk effect hebben gehad? Ardiles suggereert dat niet, maar heeft het wel over grassprietten die het verschil kunnen maken. De stilte in het stadion en de zucht van verlichting die klonk.

Jack van Gelder, die als verslaggever merkwaardig genoeg in de dug out zat, heeft het ook over geluiden als hij terugblijkt tijdens een uitzending van *Andere Tijden Sport* op 6 juli 2014. 'Je ziet die bal, die gaat er zo en...' Van Gelder maakt met zijn hand een beweging alsof dat leren object al hobbelen een hele weg aflegt. 'Boem! En dat geluid dat je niet hoort, dat klinkt door op het moment dat je het ziet gebeuren. Echt zo van 'toeff' en dan... dan spat eigenlijk een droom uiteen, want het was nog een paar minuten te spelen. Het zou normaal gesproken gebeurd hebben moeten zijn.'

² Ik zag het haast in vertraagde opname. Hij stuitte en stuitte nogmaals, hij ging erin, het zou een doelpunt worden.

Die vreemde stuit, volgens Van der Kaaij vóór Rensenbrink eraan kwam en volgens Ardiles ná de tik met de binnenkant van zijn voet: hoe goed hebben ze het gezien? Ardiles en Van Gelder waren ooggetuigen, de meeste anderen moeten het doen met oude videobeelden. Telkens vanuit die ene hoek, want herhalingen van achter het doel zijn onvindbaar. Er zijn beelden van een 8 mm-camera opgedoken, maar die zijn van een laag standpunt vanaf de zijlijn en zeker niet duidelijker. Bij het bekijken ervan begin je je zelfs nog meer af te vragen wat ze op de bank – aan de andere kant van het veld trouwens – nu eigenlijk precies gezien en gehoord kunnen hebben. De afstand was een half voetbalveld.

Wie zoekt naar foto's van die bal tegen de paal, vindt heel vaak dat andere net-nietmoment. In de eerste helft was Rensenbrink nog dicht bij een treffer, toen Johan Neeskens tussen verdedigende Argentijnen een kopduel won en goed teruglegde. De hoek was aanzienlijk groter, maar Rob kwam wat slechter uit met zijn pas. En Fillol reageerde beter. Niet in de extra tijd, maar 35 seconden voor het einde van de eerste helft. Rensenbrink kwam een stap tekort. *One small step for a man.*

Dat moment aan het einde van het eerste bedrijf is minder besproken dan dat ene aan het slot van die andere helft. Begrijpelijk, want het onderbeen van een doelverdediger voelt wat minder als 'pech' dan zo'n onbeweeglijke paal. Het zou bovendien slechts de gelijkmaker zijn geweest. En belangrijker dan dat: als je halverwege de wedstrijd scoort, volgt er nog een hele helft.

Hoe keek Rensenbrink er zelf tegenaan eigenlijk? Wie de kranten van de dag na de finale openslaat, krijgt het beeld van een enorme gemiste kans. 'Normaal gesproken is dat een doelpunt', zei de linksbuiten meteen na afloop. 'Ik wilde ook al gaan juichen. Het volgende moment kon ik wel door de grond zakken. We waren er zo dichtbij en nu, nu hebben we niets.'

'Normaal gesproken' suggereert dat acties als deze aan de lopende band plaatsvinden. Dat hij 'door de grond kon zakken' is een vreemde opmerking van iemand die op eigen kracht al viel en ook nog eens door een doelman omver gewalst werd. De aanvaller lag languit buiten de

lijnen, op zijn buik. ‘Normaal gesproken is dat een doelpunt’, in de krant van maandag. Als je het zo zegt, is ‘kans’ wat zwak uitgedrukt. Eerder komt ‘misser’ in je op.

Het is interessant om te zien dat Rensenbrink er door de jaren heen anders over is gaan denken. Die indruk krijg je tenminste bij het lezen van het boek *Voetbalvrouwen* van Bram de Graaf. Daarin staan gesprekken met vijftien echtgenotes van oud-internationals. De periode wordt in de ondertitel aangegeven: *De glorie tijd van het Nederlandse voetbal 1970–1978*. Het hoofdstuk waarin Corrie Rensenbrink aan het woord is, heeft als titel: *Die bal op de paal? Was geen kans, zegt Rob*.

Dat boek uit 2008 suggereert dat we er dertig jaar later niet al te zeer mee moesten zitten. ‘We waren zo dicht bij de wereldtitel geweest. Of niet?’, probeert De Graaf als hij Robbie en Corrie interviewt. Ze hebben net nog even die beelden gezien, op de laptop, aan de keukentafel. Op de vraag ‘of niet?’ reageert de vrouw des huizes met schouderophalen. ‘Robbie vond die bal op de paal geen kans, dus daarom had hij er vrede mee.’ Haar man bevestigt dat.

‘Het was geen kans. Als mensen nu mijn naam horen, denken ze altijd aan die bal op de paal. Of ik dat vervelend vind? Neuh.’

‘Vroeger wel’, zegt Corrie. ‘Zei je: “Weer dat gezeik over die paal.” Nu je ouder wordt en een ander leven krijgt, begin je het weer leuk te vinden. Zou dat niet, Rob?’

‘Ik denk het.’

‘Tijdens die finale dacht ik wel: ik hoop dat ze nu wél winnen. Maar wéér die tweede plaats. Jij was alleen maar blij dat je naar huis kon.’

In *De Telegraaf* van 26 juni 1978 sprak haar man daar echt anders over: ‘Tien centimeter meer naar rechts en hij zit erin. Dan brengen we die beker naar huis. Het lijkt wel of we dat ding gewoon niet mogen winnen. We waren toch duidelijk de betere ploeg. Verschrikkelijk.’

Tien centimeter: Johan Neeskens heeft het in zijn biografie over één centimeter. De Antilliaanse krant *Amigoe* schreef vlak na het toernooi dat het twaalf centimeter scheelde. Het *Nieuwsblad van het Noorden* blikte tien jaar later terug en had de misser toen al opgevoerd tot twee decimeter.

4. Niet alles goud wat er blinkt

Het zou nog vier maanden duren voor Oranje zijn eerste kwalificatiewedstrijd ging spelen, in een groep met Polen, de DDR, Zwitserland en IJsland. De loting die de groepen zo indeelde was op 30 november 1977 in Rome verricht door Giacinto Facchetti, de Italiaanse recordinternational die met zijn land Europees kampioen was geworden in 1968. Facchetti wist hoe belangrijk een loting kon zijn. De halve finale van '68 eindigde in 0-0 en destijds werd de winnaar na gelijkspel via kop of munt bepaald. De Russische aanvoerder Albert Sjesternjov mocht kiezen. Hij koos voor munt. Het Franse tienfrancstuk belandde op de hand van scheidsrechter Tschenscher, met de kop boven.

Een keeper die op de verkeerde hoek gokt: dat had net zo goed andersom kunnen zijn. Een muntje dat de lucht in gaat voor de ogen van 68.582 toeschouwers... Wat als Sjesternjov 'kop' in zijn hoofd gehad had? Scheelt zomaar een kampioenschap. Hoewel, Italië won de finale en Rusland verloor de strijd om de derde plaats.

Piet Schrijvers was over de groepsindeling voor het EK van 1980 niet ontevreden. 'Ik zie ons liever tegen Polen en Oost-Duitsland spelen dan tegen bijvoorbeeld Engeland, West-Duitsland of Italië', zei hij. De keeper had zich kennelijk niet verdiept in de procedure. De deelnemende landen waren over drie bekertjes verdeeld. Eentje met de 'sterken', eentje met de 'zwakken' en eentje met de rest. In de eerste beker zaten de vier halve finalisten van 1976, samen met Engeland, de Sovjet-Unie en België. De door Schrijvers genoemde tegenstanders waren dus op voorhand al geen optie. België ook niet trouwens. Uit de 'mid-denklasse' trof Nederland Polen en de DDR. De Belgen boften ook niet, met twee WK-gangers: Oostenrijk en Schotland. West-Duitsland lootte aanzienlijk lichter: Turkije, Wales en Malta.

Wegen na Rome

Hoewel Nederland geen mazzel had, zag Ruud Geels goede kansen. Toch waarschuwde hij meteen maar voor ‘de kleintjes’ in de groep: IJsland en Zwitserland. ‘Ook al hebben we dan misschien een geheel ander elftal, dan nog mag je tegen die twee geen punten laten liggen.’

De openingswedstrijd in groep 4, op 6 september 1978, was tussen Oranjes sterkste en zwakste tegenstander. Nederlandse kranten toonden er weinig belangstelling voor. Polen won uit met 0–2 door goals van Kusto en Lato, voor achtduizend toeschouwers. Aanzienlijk meer aandacht was er voor de wedstrijd tussen PSV en Go Ahead Eagles op diezelfde woensdagavond. Voor tweeënhalf keer zoveel toeschouwers als in Reykjavik ontmoette de landskampioen een ploeg die tegen degradatie vocht. De thuisclub kwam niet verder dan een krappe 1–0 overwinning door een buitenspeldoelpunt van René van de Kerkhof.

PSV had destijds een selectie die je gerust tot Nederlands elftal zou kunnen promoveren. Eigenlijk hoefde je alleen maar de rood-witte shirts te vervangen door oranje. Vooruit: bijpassende kousen, maar daarmee was je er dan ook wel. De namen van de spelers maken indruk: Jan van Beveren (uiteindelijk aantal interlands: 32), Huub Stevens (18), Adrie van Kraaij (17), Ernie Brandts (28), Kees Krijgh (3), Jan Poortvliet (19), Willy van der Kuijlen (22), Willy van de Kerkhof (63), René van de Kerkhof (47) en Harry Lubse (1). Slechts één man stond er in dit elftal die uiteindelijk nooit voor het vaderland zou vechten: Paul Postuma. Zijn naam wordt vooral in verband gebracht met die ene wedstrijd in januari 1980: hij nam alle drie de doelpunten voor zijn rekening in de uitwedstrijd tegen Feyenoord.

Precies twee weken na de openingswedstrijd in groep 4 mocht ook Nederland aan de kwalificatie beginnen. Nijmegen was de plaats waar de wedstrijd tegen IJsland gespeeld werd, op woensdag 20 september 1978. Het werd de derde en meteen laatste interland ooit in De Goffert, voor slechts vijftienduizend toeschouwers.

In 2015 zou Nederland twee keer van IJsland verliezen. Zowel uit als thuis; in de Amsterdam ArenA voor 50.275 toeschouwers met 0–1. Zes punten zou het falende nationale elftal verspelen tegen dat kleine

voetballand. Twee keer verliezen in plaats van twee keer winnen: het verschil tussen vierde in de groep of tweede. Dat Nederland zowel uit als thuis verloor van groepswinnaar Tsjechië, was zo erg niet. Dat het tegen Turkije slechts één puntje haalde dankzij een doelpunt ver in blessuretijd, was ook niet onoverkomelijk. Maar dan moet je wel twee keer winnen van een land dat minder inwoners heeft dan de stad Utrecht en zich nooit eerder kwalificeerde voor een eindronde.

In de jaren zeventig lagen de verhoudingen anders. Nederland en IJsland ontmoetten elkaar voor het eerst op 22 augustus 1973 in Amsterdam. Het werd 5–0. De uitwedstrijd werd op verzoek van de tegenstander in Deventer gespeeld, een week later. Toen werd het 1–8. Dertien doelpunten over twee wedstrijden; 42 jaar later bleef de teller op nul staan. Oranje wist in 180 minuten geen enkele keer te scoren.

In de herfst van 1978 kregen Rep en Rijsbergen geen toestemming van hun club Bastia. Neeskens was nog geschorst op grond van zijn optreden tijdens het EK van 1976. Van de oude garde ontbraken verder Jongbloed en Suurbier. Dat had alles met het ‘oude’ van die garde te maken. Zwartkruis kon wel weer beschikken over Johnny Dusbaba, die aanvankelijk tot de selectie voor Argentinië behoord had, maar op het laatste moment wegbleef. Ook die andere afhaker was weer van de partij: Jan Peters. Waarom was hij ook alweer niet meegegaan naar het WK van 1978?

Bronnen uit die tijd geven nogal verschillende verklaringen. Het *Leidsch Dagblad* vermeldt op 11 mei een kort, krachtig, maar ook wel weer vaag bericht. ‘Peters beweert mentaal niet te zijn opgewassen tegen het wereldkampioenschap. Ook privéredenen hebben hem ertoe gebracht af te zeggen voor Oranje.’ Volgens de *Leeuwarder Courant* van een dag later had de middenvelder Zwartkruis via zijn clubleiding laten weten ‘om medische redenen’ niet naar Argentinië te gaan. ‘Jan had al enige weken last van zijn knie’, zei een AZ-bestuurder die toevallig ook Peters heette. ‘De blessure waarvan hij ogenschijnlijk genezen was, is ondanks rust teruggekeerd. Op medisch advies heeft hij in overleg met ons besloten af te zien van deelname.’

Het zou sowieso twijfelachtig zijn geweest of de afhaker zich in Zeist had gemeld. Hij had een gebroken neusbeen opgelopen tijdens een uit de hand gelopen vriendschappelijke wedstrijd van AZ '67 in Málaga. Nou ja, vriendschappelijk: Loek van Ursem werd met een opgezwollen knie van het veld getrapt en invaller Wim van der Horst moest per brancard worden afgevoerd. Rechtsbuiten Jaan de Graaf kreeg na afloop glassplinters in zijn ogen toen de kleedkamer werd bekogeld met keien. In de spelersbus zou de vrouw van Henk van Rijnsoever nog een steen tegen haar oog krijgen.

De Waarheid meldde die dag dat Peters zelf aan Zwartkruis had laten weten niet beschikbaar te zijn 'omdat hij tegen een langdurig verblijf in het Zuid-Amerikaanse land is'. Volgens *NRC Handelsblad* zou het AZ-manager Hans Kraay geweest zijn die de bondscoach in kennis stelde. De *Leidse Courant* van een dag later spreekt van 'wrevel' en dat de speler 'ondanks alle andersluidende berichten officieel geen bericht van verhindering heeft gestuurd naar Zeist.' Voor Zwartkruis was dat bezwaarlijk. Er zou expliciet over gesproken zijn met het AZ-bestuur. 'Ik heb er nadrukkelijk op gewezen dat iedereen zich vrijdagmorgen voor half elf moest melden en dat de wegblijvers onherroepelijk afgevoerd zouden worden.' Ook Ernst Happel was boos. 'Door zijn naam heb ik een dikke streep gehaald.'

Een paar dagen later, op dinsdag 16 mei, zien we in *De Telegraaf* een foto van Jan Peters in een ziekenhuisbed in Torremolinos. Hij zit met zijn neus in het gips. Er zou ook nog sprake zijn van een lichte hersenschudding. 'Die klap is ontzettend hard aangekomen', zei het slachtoffer tegen de pers over de tik van Santiago Lorente Gálvez. 'Ik was aan vakantie toe, maar ben het nu helemaal'.

In dezelfde krant gaat Wim Suurbier op de kwestie in. 'Ik vind Jan een aardige en lieve jongen, maar wat hij de afgelopen week heeft uitgespookt, komt toch wel raar over. Op vakantie gaan om een blessure rust te gunnen, daar heb ik niets op tegen. Maar ga je – als een deel van de Oranjeselectie al volop in training is – wél voor je club spelen, vind ik dat ongepast. Je zet een man als Zwartkruis, die werkelijk het beste met iedere international voor heeft, op een verschrikkelijke manier in zijn hemd.'

In september 1978 kunnen de kranten prettiger nieuws doorgeven. Zwartkruis zou per telefoon weer met Peters op één lijn zijn gekomen. ‘Sommigen vinden het moedig dat ik dit gedaan heb, anderen zullen me een lorrenbaal vinden’, zei de bondscoach zelf. ‘Daar trek ik me niks van aan. Ik wil met een schone lei beginnen.’

Het verhaal rondom Dusbaba is eenvoudiger, omdat het niets met een blessure te maken had. In oktober 1992 gaf hij in het *Nieuwsblad van het Noorden* aan spijt te hebben van zijn weigering om mee naar Argentinië te gaan. ‘Ik had alle voorbereidingen meegemaakt, maar toen puntje bij paaltje kwam, liet ik het afweten. Rensenbrink kwam mij ophalen om naar Zeist te vertrekken en ik bleef thuis. Schrik van de situatie daar in Argentinië. Bomaanslagen aan alle kanten. Robbie heeft achteraf bekend dat hij het in zijn broek deed in Buenos Aires tijdens de finale tegen Argentinië.’ Volgens Dusbaba had de aanvaller daar regelmatig een krasse uitspraak over gedaan: ‘Stel dat die bal aan het slot er ingaat in plaats van op de paal, zie je ons dan al het River Plate stadion verlaten tussen de hysterische menigte?’

Zwartkruis verwachtte niets cadeau te gaan krijgen. ‘Ik heb de IJslanders zien spelen tegen de Verenigde Staten en Polen. Ze zijn de achterstand aan het inlopen. Als ze spelen, doen ze dat negentig minuten lang gedegen. Technisch zijn ze behoorlijk, tactisch groeien ze. Hun loopvermogen is groot. Alleen het spelen in hoog tempo gaat ze nog niet zo goed af. Op dat punt moeten wij toeslaan, maar dat vereist wel honderd procent inzet en concentratie.’

De uitverkoren zestien waren: Dick Nanninga (Roda JC), Ruud Geels, Rob Rensenbrink, Johnny Dusbaba, Arie Haan (Anderlecht), René van de Kerkhof, Willy van de Kerkhof, Jan Poortvliet, Ernie Brandts, Adrie van Kraaij (PSV), Ruud Krol, Piet Schrijvers (Ajax), Pim Doesburg (Sparta), Wim Jansen (Feyenoord), Piet Wildschut (FC Twente) en Jan Peters (AZ '67).

En toen raakte René van de Kerkhof geblesseerd, in de competitiewedstrijd tegen VVV. Tussen de rij van gelouterde spelers was er opeens ruimte voor een nieuwe naam: Adrie Koster, de rechtsbuiten van

Roda JC. Die vertelde hoe het zo gekomen was. ‘Tijdens de uitzending van *Studio Sport* hoorde ik dat Zwartkruis een tweetal spitsen zocht. Ook hoorde ik de naam van Ling en mij vallen. Dat verraste me nogal. Je moet als voetballer nu eenmaal een beetje geluk hebben. Voor hetzelfde geld krijgt Rep wel vrijaf van Bastia en sukkelt René van de Kerkhof niet met zijn knie. Dan had Adrie Koster hier toch niet gezeten’, zei de 23-jarige Zeeuw over zichzelf.

Misschien was zijn bescheidenheid terecht, maar Zwartkruis zag wel iets in hem. ‘Gezien de ontwikkelingen van Adrie had hij daar gewoon recht op. Aanvankelijk zou Koster morgenavond met Jong Oranje spelen tegen Go Ahead Eagles in Deventer. Ik heb hem zondagavond telefonisch gevraagd of hij er zin in had en of hij, wanneer hij eventueel niet zou worden opgesteld, daar begrip voor op zou kunnen brengen. Nou, dat kon hij.’

Koster zou drie interlands spelen in drie maanden, geen enkele volledig. Het doelsaldo van dat drieluik loog er niet om: 9–1. Er zijn niet veel internationals die kunnen terugkijken op een carrière waarin alle wedstrijden werden gewonnen en 90% van de doelpunten van de eigen ploeg kwam.

Inmiddels liep ook Ruud Geels een blessure op, aan het dijbeen. Zo kreeg Zwartkruis steeds minder keuze. Mensen teleurstellen, dat deed de militair niet graag. Hij was wat dat betreft anders dan Happel, die niet veel tijd nodig had om aan Jan Jongbloed mee te delen dat hij niet langer eerste doelman was in Argentinië. ‘*Du, auf der Tribune.*’ Die vier woorden zouden genoeg moeten zijn volgens de Oostenrijker. Zwartkruis zat anders in elkaar en had er moeite mee om er een paar op de bank te zetten, laat staan tot publiek te verheffen. ‘Het liefst zou je alle zestien spelers opstellen, maar dat kan nu eenmaal niet. Ik vind dat je de jongens die je aan de kant laat je motivatie voor je beslissing moet vertellen. Inderdaad, trainers als Happel en Michels deden dat niet. Het hoort mijns inziens bij je vak.’

Waar Zwartkruis en Happel ook in verschilden, was de visie op ervaring tegenover jeugdige elan. ‘Ernst zweerde bij routine. Hij stelde dat er nog nooit in de geschiedenis een elftal met jonge spelers wereldkampioen was geworden. Hij koos ook voor speels voetbal en niet

voor kracht. Daarom ook stond een man als Nanninga nooit in de basis. Pas als het elftal in de verdrukking raakte, greep hij in.' Zo gezien is het pijnlijk om vast te stellen dat Dick maar liefst vier keer van de bank moest komen in Argentinië. Goed, tegen Iran was dat om de geblesseerde René van de Kerkhof te vervangen, maar toch: de ploeg die de finale haalde, had nogal eens behoefte gehad om te wisselen.

Zwartkruis volgde zijn eigen concept. 'We moeten het karakter van ons spel niet aantasten', zei hij. 'Je kan met het oog op je tegenstander accenten verleggen, maar je moet altijd blijven uitgaan van het specifieke, op de aanval gerichte Nederlandse voetbal.' Dat lukte, zij het met moeite. De IJslandse amateurs hadden wel minder individuele klasse, maar conditioneel bleken ze sterk. Met hard werken wisten ze lange tijd een doelpunt te voorkomen. Nederland speelde te traag. Passes kwamen heel vaak niet aan. Veelvuldig en vergeefs werd het hoofd van Nanninga gezocht. Na een mislukte aanval hield de omschakeling ook niet altijd over.

De doorgaans degelijke Wim Jansen ging in de 18e minuut flink in de fout door de bal te verspelen aan Pétur Pétursson, waardoor er voor de blonde centrumspits een volkomen vrij veld lag. Ruud Krol spurte terug. Doordat de schijnbeweging van Pétursson net even te veel tijd kostte, kon Krol ingrijpen. De Finse scheidsrechter Mattson deed niet anders dan wat wuivende gebaren maken. 'Ik speelde zuiver de bal', zei Krol na de wedstrijd. Pétursson beweerde dat de verdediger wel degelijk tegen z'n hiel had getrapt.

Het was voor Oranje de aanleiding om echt wakker te schrikken. Wim Jansen speelde Dick Nanninga nu maar eens in de voeten aan. Tussen de stevige Jón Pétursson van Jönköpings Södra IF en aanvalser Guðmundur Þorbjörnsson van Valur schoot Nanninga op doel, maar aanvoerder Jóhannes Eðvaldsson redde op de lijn. De verdediger van Celtic, die daarvoor bij het Deense Holbæk Bold- & Idrætsforening speelde, wist Nanninga aardig in bedwang te houden. Hij was vooral uit de Schotse competitie wel wat stevigheid gewend.

Toch speelde Dick bij het eerste doelpunt een niet te verwaarlozen rol. Een fraaie voorzet van Piet Wildschut kopte hij op de vlak bij hem

Wegen na Rome

staande Rensenbrink, die meteen twee withemden bij zich had. Rob bleef met zijn rug naar het doel en legde rustig terug op Krol, die van ruim buiten het strafschopgebied de bal vol op zijn slof nam. De Nederlandse aanvoerder, die zijn zestigste interland speelde, sprong een gat in de lucht. Hij vierde zijn vierde doelpunt; Wildschut kwam met wapperende manen naar hem toe gerend.

Nanninga zag nog een bal van hem van de lijn gehaald worden door Janus Guðlaugsson.

Het tweede doelpunt viel uit een corner die werd genomen door Rensenbrink. Ernie Brandts kwam ingelopen vanaf een meter of veertien van het doel. Zijn directe tegenstander bleef staan, met de handen in de zij zelfs. De bal belandde in het doelgebied, midden tussen de palen. Twee verdedigers en een keeper op de lijn konden er niets tegen beginnen. Ernie knikte de bal hard omlaag. Voor de tweede keer in dit duel vierde een verdediger zijn vierde doelpunt; Brandts niet in zijn zestigste, maar in zijn zesde interland.

Het derde en laatste doelpunt was van Rob Rensenbrink, uit een onberispelijk ingeschoten penalty. De keeper ging naar de goede hoek, maar het schot was te zuiver om gestopt te worden. De strafschop was verdiend door Ruud Krol. Die brak door na terugleggen van Adrie Koster. Jóhannes Eðvaldsson maaide zijn tegenstander onderuit in een reactie op een schouderduw. Met een sierlijke zwaai ging de ene aanvoerder onderuit na het ingrijpen van de andere.

Koster werd gewisseld voor Jan Peters. De speler van AZ werd met een fluitconcert ontvangen in Nijmegen. Zijn overstap van N.E.C. naar Alkmaar werd hem nog kwalijk genomen.

‘Ik heb Koster vervangen omdat hij helemaal kapot zat’, legde Zwartkruis na de wedstrijd uit. ‘Die jongen had zoveel kracht gegeven in zijn eerste interland, dat hij mij dankbaar was dat ik hem verving. Ik had opdracht gegeven om vooral veelvuldig via de flanken aan te vallen. Want middenin, daar was IJsland gewoon erg sterk.’ Als er iemand is die dat kon weten, was het Dick Nanninga. ‘Een pechavond, zonder meer’, zei hij. ‘Maar het was ook zo druk in dat strafschop-

gebied. Ze zaten me vaak met twee man op mijn nek. Ik moet toch zeggen dat die IJslanders het goed hebben gedaan.'

De Nederlandse bondscoach kon dat van zijn eigen team niet volmondig nazeggen. 'De functionele positiewisselingen in het team klopten te vaak niet. Vooral in de eerste helft lag het tempo veel te laag. In de rust heb ik Willy van de Kerkhof en Haan de opdracht gegeven meer initiatief te nemen. Ze moesten meer achter Nanninga zien te komen, die steeds de bal opzocht en probeerde door te koppen. Ik heb toen gesteld dat er meer risico moest worden genomen. Tegen een zo goed gegroepeerd verdedigend team als IJsland is dat nu eenmaal nodig.'

Adrie Koster kon tevreden terugkijken op zijn debuut. Hij ontving een uitbundig applaus toen hij gewisseld werd. Bert Jacobs zag een mooie toekomst weggelegd bij Oranje. 'Adrie wordt een hele grote', voorspelde de trainer van Roda JC. 'Maar ik vind dat hij te weinig in het spel wordt betrokken. Hij is een typische speler die vaak aan de bal moet zijn om te schitteren.' Koster vond zelf ook dat hij wel meer aangespeeld had mogen worden. 'Ik had meer acties vanuit de verdediging verwacht', zei hij. 'Na de rust zat er gelukkig meer lijn in. Dat voelde je. Toen kwamen Haan en Poortvliet wel naar mij toe.'

De tevredenheid van de bondscoach betrof vooral de jongere spelers. 'Er is niemand die mij teleurgesteld heeft', zei hij. 'We kunnen rustig verder bouwen met deze groep als basis. Als die tijd gegeven wordt, kan het niet misgaan.'

De kop was eraf, de eerste winst binnen. Nog drie weken en dan het vervolg, uit tegen Zwitserland. Ondertussen speelde PSV voor de competitie tegen Roda JC. Geen klassieker, in oktober 1978 wel een topper: Roda stond tweede, op één puntje van de koploper, nog geen wedstrijd verloren en een doelsaldo van 16-3. Landskampioen PSV stond derde en verloor een weekend eerder met 1-0 van Feyenoord, door een omstreden strafschoep. Wim Jansen had in die wedstrijd ondanks zijn blessure Willy van de Kerkhof volledig in bedwang, totdat hij gewisseld moest worden.

Wegen na Rome

Dat is het aardige van Oranje anno 1978: er doen zo lekker veel mannen uit de eigen eredivisie mee. Het al genoemde Anderlecht had een grote inbreng, maar verder waren het Nederlandse clubs die spelers leverden. Vandaar ook dat zo'n wedstrijd met de ploegen uit Eindhoven en Kerkrade tussen twee interlands door interessant was. Het was namelijk niet alleen PSV – Roda, maar ook Poortvliet – Koster en Brandts – Nanninga.

Ernie en Dick: hoe goed waren ze eigenlijk? De laatste zou zijn leven lang geassocieerd worden met die ene knal met de kop, op dat meesterlijke moment. Minder vaak hoor je mensen erover dat hij door mee te lopen met Rensenbrink de beslissende 1–2 op zijn schoen had kunnen hebben. Die andere lange voetballer wordt vooral herinnerd door die ene WK-wedstrijd tegen Italië, waarin hij een dubieuze dubbelrol had door in eigen doel te schieten en in diezelfde actie zijn keeper zo te blesseren dat die eruit moest.

Nanninga en Brandts kwamen in de finale herhaaldelijk levensgevaarlijk voor het Argentijnse doel. Hoe goed waren ze, die twee? Ze werden in datzelfde toernooi genoemd als mogelijk wapen tegen de kopsterke Joe Jordan van Manchester United. Happel hield beiden buiten het veld en zette tot veler verbazing Suurbier op die spits.

‘Poortvliet en Koster tegen elkaar’ luidde de grote subkop in de *Provinciale Zeeuwse Courant* van 9 oktober 1978. Nu had dat dagblad onevenredig veel aandacht voor deze jonge voetballers – Koster was bijna een jaar ouder dan zijn tegenstander, die al een WK had meegeemaakt – omdat ze beiden, spelend in het Oostelijke Zuiden des lands, geboren waren in Zeeland: in Arnemuiden en Zierikzee.

De *PZC* van die maandag liet weten dat het een leuke wedstrijd was. ‘Landskampioen PSV en *runner-up* Roda JC hebben zaterdagavond in Eindhoven voor een klantenbindend werkstukje gezorgd’, schreef het nieuwsblad. ‘Hoogstaand voetbal was het allemaal bepaald niet, maar er werd voor Nederlandse begrippen kei- en keihard gewerkt. Dat er uiteindelijk een 2–1 eindstand in het voordeel van PSV op het scorebord verscheen, was voor de Brabanders mooi

meegenomen.’ De Zeeuwse krant citeerde Kees Rijvers: ‘Dergelijke wedstrijden zouden eigenlijk geen verliezer op mogen leveren. Wanneer twee ploegen elkaar met zo veel inzet bekampen, zouden beide teams twee winstpunten aan hun totaal moeten kunnen toevoegen. Jammer genoeg is daarin niet voorzien.’

De onderlinge strijd tussen de Eindhovense verdedigers en Limburgse aanvallers viel gunstig uit voor de winnende ploeg. Waren zij nou zo goed of hield het met die voorhoedespelers niet over? ‘Er mag dan wel gesteld zijn dat Brandts helemaal niet zo’n uitstekende speler is, maar ik kan je verzekeren dat hij in de mandekking uitermate effectief is’, zei Nanninga na afloop. ‘Hard en meedogenloos, maar beslist niet unfair. Bovendien speelt die knaap in het Nederlands elftal. En dan moet je toch wel iets in je mars hebben, lijkt mij zo.’

De keuze wie er op 28 maart tegen Zwitserland zou spelen was niet zonder problemen. Wim Jansen bleek zodanig geblesseerd dat de bondscoach een beroep moest doen op Hugo Hovenkamp, die zelf door een knieblesure Argentinië had gemist. Jan Poortvliet zou doorschuiven naar het middenveld, waar Neeskens nog steeds vanwege een schorsing ontbrak.

Voor de positie van midvoor hield Ruud Geels een zelfanalyse. ‘Ik heb bedankt voor Argentinië en daar heb ik nog steeds geen spijt van’, begon de aanvaller verdedigend. Waar je in Nederland vóór het WK je handen vol had om uit te leggen waarom je meeding, waren degenen die niet durfden of principiële bezwaren hadden achteraf nogal eens bezig met verontschuldigen dat ze dat *niet* gedaan hadden. ‘Het wereldkampioenschap is een afgesloten hoofdstuk’, zei Geels. ‘Donderdag moet ik naar Parijs om de Bronzen Schoen in ontvangst te nemen. In vier seizoenen heb ik achtereenvolgens 30, 34, 31 en 29 doelpunten in de competitie gemaakt: 124 doelpunten in vier jaar. Ik geloof dat niet één spits in Europa dat ook kan zeggen. Kees Kist van AZ is momenteel de topscorer in Nederland. Als Zwartkruis dan Kist buiten de selectie houdt en mij met mijn 30 jaar wel selecteert, zie ik dat min of meer als een zekerheid dat ik tegen de Zwitsers zal aantreden. Bovendien ben ik nu bij Anderlecht uitstekend ingespeeld met Robbie Ren-

senbrink. Daarom ligt het voor mij het meest voor de hand dat het Oranjeteam Tscheu La Ling op rechts, Rensenbrink op links en mij in het centrum in de frontlinie zal brengen.’

De topscorer die Geels noemde, had ook bedankt voor Argentinië. In zijn biografie *Kees Kist Doelgericht* noemt hij daar de overwegingen bij. ‘In de voorbereiding kwam ik niet eens meer aan bod. Zelfs in de wedstrijd tegen in Nederland spelende buitenlanders, die nota bene in Alkmaar werd gespeeld, was ik er niet bij. Wel erbij, niet erbij; ik voelde me net een duif in een duiventil. Zo stond je erin, maar aan de andere kant schopten ze je er ook zo weer uit.’ Kist zegt achteraf niet zozeer moeite gehad te hebben met het feit dat hij gepasseerd werd, maar wel met het gebrek aan uitleg. ‘Toen ik die niet kreeg, heb ik zelf de knoop doorgehakt en bedankte ik voor het WK. Insiders wisten hoe intensief ik me de jaren voor dat WK had voorbereid. Drie jaar voor het toernooi was ik er al dagelijks mee bezig. Het is niet in een opwelling gebeurd, hier heb ik lang op zitten broeden.’

Wie Oranje van dichtbij volgde, kreeg niet de indruk dat het allemaal lekker liep. ‘Waar zijn we nu mee bezig?’, schreeuwde Zwartkruis tijdens een zware training in het Wankdorf-stadion in Bern. ‘Niet als zoutzakken blijven staan, maar bewegen, bewegen, steeds bewegen!’ Zijn felheid was nog niet bekoeld toen hij later de pers te woord stond. ‘Iedereen die geroepen wordt om in het Nederlands elftal te spelen zal zich zeer nadrukkelijk moeten manifesteren met de grootst mogelijke wilskracht en inzet. Dat is de absolute eis die ik stel.’

Er klonk de nodige emotie door in de woorden van de bondscoach. ‘Het is een fabeltje dat vele landen er zich mee tevreden zouden stellen om tegen *vice-Weltmeister* Nederland op een remise te spelen. Van de Argentijnse trainer Menotti hebben we geleerd dat het Oranje-team juist met aanvallend voetbal te bestrijden is. Daarom verwacht ik niet dat Zwitserland zich op zijn eigen stelling zal terugtrekken.’

Overbodig was het niet, dat de bondscoach zo hamerde op de inzet van spelers die hij kon opstellen. Hij miste er wel een paar. Johan Neeskens zou het hele jaar niet voor het Nederlands elftal uit kunnen

komen. ‘Ook tegen Oost-Duitsland, volgende maand, kunnen we niet over hem beschikken, omdat die krachtmeting niet uitkomt voor Barcelona’, legde Zwartkruis uit. Over Rep en Rijsbergen was er evenmin zekerheid. ‘Alleen met Anderlecht hebben we geen moeite’, verzuchtte de bondscoach, die niet blij was met het gebrek aan medewerking van buitenlandse clubs. Hij had bovendien zorgen over de heersende gemakzucht.

‘Ik ben er nog altijd van overtuigd dat Nederland in Argentinië aanvankelijk zo slecht gespeeld heeft omdat er geen grote leider was’, zei hij. ‘De rol van Crujff was een automatisme geworden. Niemand kon dat overnemen. Het zegt toch wel iets dat in het verleden zelfs grote vedetten als Neeskens, Van Hanegem en Rensenbrink volledig in dienst speelden van Crujff. In Argentinië moesten we de ploeg al van dat syndroom verlossen. Daar ben ik nu nog mee bezig.’

Zwartkruis: ‘Waar zijn we nou mee bezig?’ Deze foto is overigens van later (26 maart 1979), als Nederland zich opnieuw met een training voorbereidt op een wedstrijd tegen Zwitserland. (foto: Anefo)

Geels had al voorgerekend hoe de voorhoede tegen Zwitserland gevormd diende te worden en zijn sommetje klopte deels: wel met

Rensenbrink, niet met Ling. Nanninga was de derde aanvaller. De bondscoach koos een merkwaardige opstelling. Geels en Nanninga samen voorin als spitsen, zonder vleugelspelers. Rob Rensenbrink werd achter de beide kopsterke mannen geplaatst. Dat bleek geen succes. Zwartkruis had in de rust al spijt, maar had na dertien ongelukkige minuten zijn beide wissels al verbruikt. Hovenkamp raakte half buiten westen na een botsing bij een kopduel. Willy van de Kerkhof kneusde zijn middenvoetsbeentje. Eigenlijk kneusde niet hij het, maar deed zijn tegenstander dat: Markus Tanner van FC Basel. Dusbaba en Peters – geen aanvallers dus – vervingen hun collega's en het inzetten van Ling in plaats van Geels of Nanninga was geen optie meer. Bij gebrek aan echte buitenspelers moesten Hovenkamp en Wildschut voor de aanvallen zorgen. Maar wie moest er dan verdedigen?

We zouden de trainer tekortdoen als we hem alleen de schuld gaven. Rensenbrink vervulde zijn rol als aangever gewoon niet goed en miste ook nog eens een grote kans in de 28^e minuut. Ook Ruud Geels had al in de vierde minuut een mogelijkheid om te scoren gehad na een voorzet van Hovenkamp. Hij kopte mis.

Al zat het dan tegen en al werden er kansen gemist, Nederland kwam binnen twintig minuten toch op voorsprong door een doelpunt van Piet Wildschut. Een niet eens zo hard schot, van een meter of vijftwintig. Het stuitte drie keer in het strafschopgebied, langs een aan de grond genagelde doelman Erich Burgener.

Piet Wildschut: ook zo'n speler die opeens op het Oranjetoneel verscheen in Argentinië. Hij viel in tegen Schotland na een blessure van Wim Rijsbergen en maakte deel uit van de euforie rondom de veranderde en verjongde ploeg die Oostenrijk met 5–1 afdroogde. Toch zou dat doelpunt tegen Zwitserland meteen zijn laatste zijn. Net als bij Poortvliet duurde de interlandcarrière van Wildschut uiteindelijk maar vier jaar. Hij zou nooit verder komen dan elf *caps* en niet meegaan naar Italië.

De gelijkmaker van Zwitserland kwam na ruim een half uur spelen. Markus Tanner ging een simpel een-tweetje aan met Rudolf Elsener,

13. *Griekenland*

Kees Kist en Arie Haan drentelen al om de bal op de middenstip als de kijkers thuis de eerste beelden op de buis binnenkrijgen. De volksliederen zijn gespeeld, de plichtplegingen gedaan. Vol is het bepaald niet, het Stadio San Paolo in Napels: van de 72.800 plaatsen is zo'n 80% onbezet. In dit matig gevulde stadion staan relatief veel Nederlanders op het punt getuige te zijn van 'onze' eerste wedstrijd van het Europees kampioenschap 1980.

'Nederland zal van Griekenland moeten winnen om in de race te blijven voor een toppositie', zegt de 32-jarige commentator Kees Jansma als Oranje de aftrap verricht voor het duel tegen de zwakste tegenstander in de groep. West-Duitsland heeft eerder vandaag, woensdag 11 juni 1980, gewonnen. In een groter, nog slechter gevuld Olympisch Stadion te Rome, in een als 'oervervelend' gekwalificeerde openingswedstrijd tegen Tsjecho-Slowakije, met een magere 1-0. De beide finalisten van het vorige EK, destijds op strafschoppen beslist, kwamen tot weinig boeiends. Vanaf de betonnen tribunes met zijn houten banken besteedden mannen met zonnepetjes, korte mouwen of ontblote bovenlijven hun zomeravond.

Als Kist aftrapt en Haan het tikkie terug geeft op Van de Korput, achterin gecentreerd naast Krol, dan is duidelijk dat hier een ander elftal staat dan in 1972, toen Oranje glansrijk won van dezelfde tegenstander. Toch horen we hier wel een paar klinkende namen. Kist is al twee seizoenen achtereen topscorer in de eredivisie en een van beide keren zelfs van Europa, met 34 doelpunten. De spits van AZ '67 staat daarmee in zekere zin symbool voor de hoop die Nederland anno 1980 kan koesteren. Collega Haan zou je mogen zien als representant van de roemrijke generatie die beide WK-finales in de jaren zeventig speelde.

Wegen na Rome

Kist en Haan. Twee stoere Hollandse achternamen van spelers die hier ieder met zijn eigen verhaal voor de aftrap verschenen zijn.

Arie Haan had twee jaar eerder een uitstekend toernooi gespeeld en wordt door velen vooral herinnerd door de afstandsschoten waarmee hij Dino Zoff en Sepp Maier passeerde tijdens de tweede ronde. De regerend wereldkampioen werd mede door Haans optreden uit de finale gehouden, evenals het ijzersterke Italië, het enige team dat in 1978 van het thuisland wist te winnen.

Kees Kist had destijds bedankt voor de eer om mee te gaan naar Argentinië. Zou hij wél hebben kunnen doen wat centrumspits Johnny Rep niet lukte in de finale: een doelpunt maken? Heel Nederland sprak over die bal op de paal en het ontbreken van Van Hanegem en Crujff. Maar waarom herinnert iedereen zich die ene seconde in die laatste minuut, terwijl Rep halverwege de eerste helft vanuit een veel kansrijkere positie op doel schoot? Hij miste destijds... was Kist geen betere schutter?

Arie en Kees. De ene had geschitterd op het WK van 1978, de ander had bedankt.

Dat zojuist genoemde tikkie terug van Haan komt aan in de achterhoede, bij Michel van de Korput, die afspeelt op links naar Hugo Hovenkamp. Die zoekt een opening op de linkerflank via René van de Kerkhof en Ruud Krol. 'Hup, Holland, hup! Laat de leeuw niet in z'n hempie staan!' zingt de kleine maar enthousiaste aanhang op de warme banken.

Van de Korput speelt naar Hovenkamp, die past op Van de Kerkhof langs de linkerzijlijn. René heeft moeite met aannemen en speelt terug op Krol. Op rechts gebaart een enthousiaste Ben Wijnstekers; Krol beantwoordt zijn vraag met een brede trap. Waar het eerste balcontact van René van de Kerkhof zojuist met moeite terug moest naar de aanvoerder, lukt het op de rechterflank de nieuwe lichting nog minder. De rechtsback probeert de bal te spelen op Martien Vreijksen, maar doet dat slecht. Het eerste balverlies voor Nederland is al na 22 seconden een feit. In leeftijd schelen Wijnstekers en Van de Kerkhof niet eens veel: vier jaar, maar dat staat wel voor een hele generatie.

Die van de WK-finales in de jaren zeventig, en die van de neergang in de vroege jaren tachtig. Ook het verschil in aantal interlands – 37 tegenover 5 – drukt een generatiekloof uit. Om van de 72 caps van Krol tegenover debutant Vreijisen maar te zwijgen.

Ondanks de slappe start is binnen een minuut de eerste Oranje-aanval een feit. Huub Stevens geeft een prima pass op Kist, die iets te ver langs zijn directe tegenstander speelt. Er is veel ruimte, maar Giorgos Firos is snel genoeg om de aanval te onderbreken, ten koste van een ingooi.

De eerste echte kans van de wedstrijd doet zich voor in de vijfde minuut. Een kort genomen vrije trap van Krol op Hovenkamp wordt teruggelegd op Haan, die de oprukkende linksachter voortreffelijk aanspeelt. Hij laat de bal één keer stuiteren, neemt aan op de rand van het doelgebied, nét niet helemaal lekker, en knalt zijn schot langs Firos op de rechtervuist van doelman Vasilis Konstantinou.

De hoekschop die erop volgt, genomen door René van de Kerkhof, leidt tot niet meer dan een vrije trap voor Griekenland, omdat de aanstormende Huub Stevens te hard inloopt op de doelman.

Even denk je dat Nederland op weg is naar een vroege voorsprong, maar de acties die volgen, dringen die gedachte naar de achtergrond. Martien Vreijisen wordt eenvoudig afgestopt door Ntinos Kouis; Huub Stevens geeft een veel te verre pass, die rechtstreeks in de handen van de Griekse keeper belandt. Vreijisen speelt te hard op Wijnstekers en omgekeerd verdwijnt de rechtsbuiten een keer met bal en al over de lijn als de Feyenoorder hem probeert te bedienen.

In de achtste minuut wordt er zowel van Griekse als van Nederlandse zijde van afstand geschoten. Iosifidis probeert het met even weinig succes als Kees Kist. De schoten zijn te zwak en van te ver.

Als Ntinos Kouis na bijna een kwartier met een trap vanaf eigen helft Thomas Mavros lanceert, worden de Grieken voor het eerst dreigend. De grootste gevolgen blijken uiteindelijk te zitten in het fysieke letsel dat Piet Schrijvers wordt toegebracht. Terwijl Krol met een kleine beroering van de bal het eerste gevaar afwendt, komt de keeper

Wegen na Rome

op de hem bekende wijze – weinig stijlvol, maar zeker stevig – zijn doel uitstormen. In het duel raakt Mavros met een zwaaiende beweging het oog van de Nederlander.

Michel van de Korput lost de problemen prima op door de bal buiten de lijnen te werken. De ingooi wordt genomen en Arie Haan heeft een overtreding nodig om Christos Terzanidis te stuiten. Iosifidis neemt snel de vrije trap met een tikje op diezelfde Terzanidis. Pas als de bal hoog over het doel verdwenen is, geeft Schrijvers met weidse gebaren te kennen dat hij verzorging nodig heeft.

Terwijl de forse keeper met de handen in de zij door Pierre van den Akker en dokter Kessel naar zijn wenkbrauw laat kijken en het aanwezige Nederlandse publiek een bemoedigend ‘Pietje, Pietje!’ scandeert, loopt Pim Doesburg zich warm om voor de vierde keer in zijn carrière het nationale doel te gaan verdedigen. Schrijvers moet – net als twee jaar geleden in Argentinië tegen Italië – al vroeg in de wedstrijd worden gewisseld.

Als Vreijssen in de 19e minuut een hoekschop versiert en die vervolgens zelf te kort neemt, begin je je af te vragen hoeveel goeds deze debutant nu eigenlijk al gedaan heeft. Zijn inbreng en acties vallen tot nu toe tegen, net als de combinaties met Wijnstekers. Ook de andere aanvallers overtuigen nog niet. René van de Kerkhof gaat neer langs de zijlijn, zonder dat duidelijk is waarom of waardoor. Vreijssen stuurt even later Wijnstekers naar de achterlijn, maar die komt daar pas aan als de bal er al overheen is.

‘Hup, Holland, hup!’, zingt het naar Italië meegereisde publiek, maar het gezang verstomt als er wéér een bal buiten het veld belandt na een pass over de breedte van Kist. Haan, die daar toch echt niet bij kan, heft zijn handen omhoog. Nee, hij raakte hem inderdaad niet. Maar de Grieken mogen wel degelijk gooien.

Terzanidis komt in aanvaring met Stevens. Kermend rolt hij over de grond; voor de Nederlander reden om zich boos tot de scheidsrechter te wenden. Die blijft van mening dat het een overtreding was, maar heeft ook wel in de gaten dat de speler van Panathinaikos zich aanstelt. Met een wapperend handje maakt hij dat kenbaar.

De vrije trap van Iosifidis is goed, net als de reactie van Doesburg, die attent wegstompt; zijn tweede balcontact nog maar. Een prima pass van Krol op Hovenkamp wordt teruggelegd op Willy van de Kerkhof, die Kist probeert te vinden op de plaats waar je broer René zou verwachten. Anthimos Kapsis schiet de bal weg, maar doet dat zo wild dat zijn rechtervoet zo ongeveer in de blonde krullen van de Alkmaarse spits belandt. De scheidsrechter deelt de verontwaardiging van het publiek: gevaarlijk spel.

Haan neemt de vrije trap met buitenkant rechts, een meter of twaalf van het doel, op de rand van het strafschoopgebied, dat op dit moment het hele Griekse elftal bevat en daarnaast slechts drie man in een oranje shirt. Het wegwerken door Terzanidis slaagt in beperkte mate: de bal komt voor de voeten van Kist, die hem vanaf achttien meter in één keer op de wreef neemt en stuitarend langs het doel jaagt. Het scheelt ruim een meter, niet veel voor iemand die de tijd niet had om aan te nemen. Het zijn de momenten waarop je je afvraagt of Nederland het goed aanpakt. Het is duidelijk dat Kees Kist wat verder van het doel blijft, zoals dat in de afgelopen dagen ook geë oefend is met de man die de voorkeur kreeg boven Nanninga. Dick zit op de bank; je zou hem graag voorin zien als Krol even later een strakke pass geeft. Hij zoekt met een verre trap Willy van de Kerkhof, maar vindt een Grieks hoofd.

Een overtreding op Krol maakt dat Pierre van den Akker voor de tweede keer het veld in moet om zijn verzorgende taak uit te voeren. De schade blijkt mee te vallen. Hovenkamp neemt de vrije trap vanaf veertig meter en bezorgt de bal in één haal in het doelgebied, waar Kist het kopduel verliest. Een gevaarlijk ogende tegenaanval komt niet langs Van de Korput. De gebroeders Van de Kerkhof zijn nadrukkelijk aanwezig, maar niet vaak met iets wat positieve gevolgen heeft. Willy schiet vanaf dertig meter en krijgt als beloning een joelend publiek en een doeltrap tegen.

Na ruim een half uur spelen wordt duidelijk dat het Nederlands elftal onrustig wordt. Vreijssen is wat vaker op links te vinden, René van de Kerkhof op rechts. Haan probeert een voorzet, waar Willy niet bij kan.

De meest positieve gedachte in deze fase van de wedstrijd is dat de Grieken ook niet voor veel gevaar zorgen. Een enkele aanval wordt gesmoord; Doesburg heeft het niet druk.

René van de Kerkhof wordt gestuit door een overtreding nadat hij spurtend voor de bal bijna de achterlijn gehaald heeft. De vrije trap gaat over Stevens heen; Vreijzen probeert te koppen, maar wordt afgefloten, omdat hij op de keeper ingelopen zou zijn. Het omgekeerde is eerder waar; de debutant gebaart dan ook dat hij het niet begrijpt.

Griekenland probeert het nu eens over de rechterflank. Ook die aanval eindigt als zovele: met een prima ingreep van Michel van de Korput.

Eindelijk gaat René van de Kerkhof wat acties ondernemen zoals we die graag van hem zien. Hij passeert z'n man en zet voor, helaas ver voorbij de tweede paal. Kist staat op de goede plek en kan er juist daarom niet bij. Kouis overschat het gevaar en veroorzaakt onnodig een corner, die snel wordt genomen door Hovenkamp. Haan zet voor, maar het lukt weer niet. Een slap schot van Willy van de Kerkhof – nauwelijks harder dan een doorsnee terugspeelbal – heeft ook geen succes.

Dat Nederland het achterin goed doet, blijkt na een volgende Griekse aanval, die eerst met het hoofd de kop wordt ingedrukt en daarna dankzij een prima buitenspelval onschadelijk wordt gemaakt. Nadat René van de Kerkhof met bal en al onder de zoden geschoven is, neemt Hovenkamp de vrije trap. En weer is het de muur die niet ver genoeg weg wil. En wéér is het Kist die, terwijl zijn collega een aanloop neemt, een paar passen achteruit doet alsof hij zelf ook gereed staat voor een afketsende of teruggelegde bal. Opvallend is hoe ongedekt de Grieken hem laten.

De vrije trap die Martien Vreijzen in de veertigste minuut neemt, is wellicht zijn beste actie tot dan toe: keurig op het hoofd van René, die ruim over kopt. Een prima onderscheppende actie van Ben Wijnstekers op rechts maakt dat Arie Haan in balbezit komt. Haan passt op Kist, ook al staat die dan verder van de doellijn af. De bal stuitert wat vervelend weg en uit een moeilijke draai schiet de vrijstaande spits

van ruim twintig meter hard op doel. Het schot stuitert en is keurig binnen beide palen. Het enige probleem is dat Konstantinou goed staat. Ook de Grieken proberen het eens van afstand, maar het schot is veel te zacht en van te ver. Doesburg pakt eenvoudig op.

Als Willy van de Kerkhof geschept wordt op twintig meter van het doel, is de opwinding merkbaar bij schutters als Arie Haan en bij spelers die een muur willen vormen. Een viertal Grieken staat niet ver genoeg, Thomas Mavros blijft zelfs nog een paar meter dichterbij staan, de aanwijzingen van scheidsrechter Prokop pontificaal negerend. De Oost-Duitser reageert op de enige manier die mogelijk is: het trekken van een gele kaart. Mavros staat beledigd met de handen in de zij terwijl de arbiter zijn rugnummer noteert.

Ondertussen hebben de Nederlanders de tijd om een plan te bedenken, dat bijna goed uitpakt. Haan neemt de vrije trap strak op Krol, die de bal klem onder zijn voet stillegt. Kist komt aanstormen en knalt met een dubbele stuit een halve meter langs het doel. Een aanstormende verdediger heeft 'm nog net aangeraakt.

De laatste minuut van de eerste helft is ingegaan als René van de Kerkhof de hoekschop op links neemt. Hij zoekt het hoofd van Haan, maar die is zo lang niet. Wijnstekers geeft een nieuwe voorzet: op Ruud Krol, ook geen typische doelpuntenmaker.

Duidelijk is dat de scheidsrechter niet gediend is van onsportief gedrag. Kreeg Mavros net al geel, nu wordt een ingooi waar opzettelijk lang de tijd voor wordt genomen aan Nederland gegeven.

Het rustsignaal klinkt, na 45 minuten en 38 seconden spelen. Wat eerst nog volgt, is echter geen rust, maar ruzie. Tussen Arie Haan en Spyros Livathinos, zo te zien om een wat te wilde beweging van de Griek. Haan is laaiend, de arbitrage probeert te blussen en een handvol Grieken staat te stoken. Zwartkruis snelt naar zijn licht ontvlambare middenvelder toe. Het vuur dooft. Alle potentiële vechtersbazen begeven zich naar de kleedkamers, om bij een kop hete thee de verhitte hoofden wat te laten afkoelen.

Nederland verslikt zich in mentaliteit der Grieken

ORANJE MAZZELT

Moeizame ontsnapping tegen Grieken

**Optimisme rond
Oranje weerlegd**

HARTELIJK

DANK PROKOP!

Strafschop moet winst brengen in harde wedstrijd tegen Griekenland

Oranje met hakken over sloot

Aangeslagen Zwartkruis: 'We hebben ons verkeken op de Grieken'

**Doesburg sleept Oranje er
doorheen**

17. *Dat ene kansje*

‘Ze zijn niet in staat om opdrachten uit te voeren. We hebben het met de spelers doorgesproken. Ze waren het ermee eens. Maar ze kunnen het niet. Het doet er niet toe of je op Schuster moet spelen of op Briegel. Je moet je opdracht uitvoeren, maar niet vijf meter van die mannen vandaan gaan staan. Dan nemen ze de bal aan, hebben de tijd om te kijken, en dan ben je weg. Het mankeerde aan alles. Er zijn te veel concessies gedaan aan eigen kwaliteit: we zijn in het midden gaan afstoppen, wat kracht kost, maar ook verhindert dat je eroverheen kunt gaan. Trouwens, dat durfden ze niet eens.’

Zelden hadden we hem zo gehoord, onze bondscoach. Hij was die zaterdagavond pas laat naar beneden gekomen, naar de lounge van het hotel, waar de spelers van Oranje zich bevonden. Zwartkruis had tijd nodig gehad om het verlies tegen West-Duitsland te verwerken. Hij vroeg om begrip en wilde niet meteen zijn analyses geven. Maar toen hij dan toch sprak, waren zijn woorden hard.

Doorgaans was Jan Zwartkruis iemand die het voor zijn ploeg opnam, maar nu klonk hij kritischer dan ooit. ‘Mijn grootste deceptie is dat er niemand was die durfde bluffen. Wijnstekers was te laat, de eerste die op de bluftoer ging. Ik ben erg bang dat de mannen zeer gedemoraliseerd zullen zijn, hoewel die twee doelpunten nog wat goed kunnen maken. Ik zie de rest van het toernooi met angst tegemoet.’ Maar die ‘rest van het toernooi’, wat hield die eigenlijk nog in?

Er zijn maar weinig Nederlandse boeken die terugblikken op het EK van 1980. Dat van Raf Willems, waarin alle EK's vanaf 1960 tot 2008 worden beschreven, bevat een hoofdstuk van twintig pagina's. Tweenhalf keer zo dik is in datzelfde boek de terugblik op het toernooi van 1988. Hans van Breukelen en Jan Wouters komen twintig jaar later uitvoerig aan het woord. De middenvelder is stellig: Nederland was de

eerste keer tegen Rusland sterker en verloor toen; in de finale was dat precies omgekeerd. Twee keer de *slechtste* die wint: *Bundestrainer* Franz Beckenbauer was het daar destijds niet mee eens. Ook verliezend coach Valerij Lobanovskij, die veel kritiek had op de eigen ploeg, sprak van een terechte winnaar.

Uit dit toernooi herinneren velen zich dat ene moment, op die zaterdag in Gelsenkirchen, in een veelbesproken duel: de kopbal van Kieft. Hij stond niet in de basis tijdens die belangrijke wedstrijd tegen Ierland. En zelfs toen hij aan zijn warming up bezig was, wist hij nog niet of hij wel zou invallen. Michels haalde Erwin Koeman naar de kant. Een middenvelder eraf: dat kon best in een Oranje dat met twee spitsen speelde. Maar het speelde ook met vuur, toen het elf minuten voor tijd nóg een middenvelder wisselde voor nog een spits. Arnold Mühren, 37 jaar oud, ging naar de kant en John Bosman kwam erin. Met Gullit en Van Basten erbij vier spitsen dus.

Alles of niets. Het werd alles.

Zou de wedstrijd in 1988 anders gelopen zijn als Kieft niet was ingevallen? Jazeker: hij zou dat doelpunt niet hebben gemaakt. Hoe het verder gegaan zou zijn, weet niemand. Zou de wedstrijd tegen West-Duitsland een ander verloop gekend hebben als er andere spelers op het veld hadden gestaan? Ja, maar we zullen nooit weten hoe.

In de biografie van Jan Zwartkruis wordt er erg weinig gezegd over het EK van 1980. Nog niet eens een hele bladzijde – minder nog dan over het mini-WK van een half jaar later. Vrijwel het hele boek gaat over het wereldkampioenschap in Argentinië.

Dat er maar één of eigenlijk zelfs maar driekwart pagina aan de eindronde van '80 wordt besteed, is opmerkelijk. 'Na het WK van 1978 stopten verschillende spelers bij het Nederlands elftal', begint Zwartkruis, nadat hij uitvoerig over dat toernooi geschreven heeft. 'Ik moest nieuwe spelers inpassen. Maar we kwalificeerden ons toch voor het EK van 1980 in Italië.' Met de woorden 'maar' en 'toch' verraadt de inmiddels op leeftijd gekomen oud-bondscoach – hij is 83 jaar als Michel Bongers en René Bremer de biografie afronden – dat hij niet zo'n hoge pet op heeft van wat hij toen onder zijn hoede had. Hij

memoreert dat de kwalificatie bereikt werd dankzij een legendarische overwinning op Oost-Duitsland in Leipzig en zoomt dan verrassend in op één speler. ‘Vlak voor het toernooi hield Guus Brox, de manager van Feyenoord, een warm pleidooi om Bennie Wijnstekers in het basiselftal op te stellen. Vervolgens verloren we op het toernooi kansloos met 2–3 van West-Duitsland. Bennie had drie keer zijn mannetje, Klaus Allofs, laten lopen. Duitsland kwam op een 0–3 voorsprong, wedstrijd gespeeld. Zo goed was Wijnstekers dus!’

Bijzonder, hoe hier een speler die zeker niet slecht presteerde zo naar voren en omlaag wordt gehaald. Zwartkruis is overigens wel zo sportief om zelf de schuld op zich te nemen. ‘Ik heb dat toen verkeerd ingeschat. Heb me door Brox laten beïnvloeden. Achteraf had ik dat nooit moeten laten gebeuren. Maar ik weiger dat als een excuus op te voeren, want als bondscoach was ik verantwoordelijk. Kijk, Bennie was een uitstekende voetballer, maar nog zo groen als gras. En dat gold voor een groot deel van het elftal.’

Zo groen als gras? Wijnstekers speelde inderdaad nog maar zijn zesde interland en Van de Korput had er vijf op zijn naam staan. Daarna kwam Stevens met twaalf; Huub draaide al tien jaar mee in de eredivisie en had bij PSV toch ook het nodige meegemaakt. De op drie na groenste was Hovenkamp: twintig interlands. Drie jaar speelde hij al voor Oranje. Hij zou in 1980 dertig worden. Piet Schrijvers had 34 caps en de andere vijf spelers hadden er net zoveel of veel meer.

Dat Zwartkruis achtereenvolgens Brox, Wijnstekers en zichzelf de schuld geeft, is nog te volgen. Maar waarom vertelt hij niet wie er dan wél op die rechtsbackpositie had moeten staan? Willy Scheepers? Hans Erkelens? Henk van Rijnsoever? Cees Tempelaar? Ad Krijnen? Wim Meutstege was kort voor het EK aan z’n knie geopereerd.

De bondscoach liet een ander geluid horen dan jaren later in zijn biografie. Bennie werd destijds zelfs als een positief voorbeeld gesteld. ‘Ik begrijp dat niet’, zei Zwartkruis toen tegen de journalisten. ‘Ook maar het kleinste beetje durf ontbrak bij Oranje op het middenveld. De enige die nog wat gezonde bluf in zijn body had, was Wijnstekers. Nota bene een van de jongste spelers van het Nederlandse elftal.’

Wat is dat toch met jong en groen? Inderdaad: alleen Michel van de Korput was bij Oranje jonger, maar over tweeënhalve maand zou Ben 25 worden. Dat is de leeftijd die Krol en Haan hadden tijdens het WK van 1974. Cruijff en Jansen waren toen 27; in het Nederlands elftal van 1980 was naast die twee Feyenoorders alleen Huub Stevens jonger dan 27. Tien van de dertien die speelminuten maakten waren ouder. Van de Kerkhof, Rijsbergen, Rep en Neeskens waren 22 tijdens het toernooi van '74, net als Poortvliet en Brandts dat in '78 waren. Piet Wildschut was toen 20. Niemand vroeg of je een broekie als Johan Neeskens een strafs chop moest laten nemen. Rijsbergen stond in 1974 gewoon tegen de Braziliaan Jairzinho, terwijl hij een halve interland ervaring had voordat het toernooi begon. Ernie Brandts had iets minder dan één derde van een vriendschappelijke wedstrijd voor het Nederlands elftal gespeeld toen hij in 1978 aan zijn toernooi begon. Jong en groen hoeft dus niet altijd fout te gaan. West-Duitsland had een ploeg die gemiddeld bijna vier jaar jonger was. Ook de Grieken hadden een jonger elftal trouwens.

Het *Nieuwsblad van het Noorden* vond dat Zwartkruis Ernie Brandts had moeten inzetten voor 'de ook dit keer weer erg opvallend falende Hugo Hovenkamp.' Brandts werd die maandagavond wegens familieomstandigheden naar huis geroepen. *Het Vrije Volk* had daar bedenkingen bij. 'De officiële reden luidt ziekte van zijn vader, maar gefluisterd wordt dat de verdediger te teleurgesteld was om door te gaan.'

Dezelfde krant had voor de ontmoeting met Griekenland al gemeld dat er meer aan de hand was. 'Brandts was vaste keus tot de wedstrijd tegen Polen in Amsterdam, toen hij in de chaotische eerste helft ruzie kreeg met Ruud Krol en een flinke opduvel van de aanvoerder moest incasseren', blikte *Het Vrije Volk* terug. Luuk Balkestein werd daarna opgesteld, voor zijn enige interland ooit.

De gepasseerde verdediger liet zelf ook blijken dat het allemaal niet lekker zat. 'In *Voetbal International* heb ik een uitspraak van Zwartkruis gelezen dat Poortvliet, Wildschut en ik na het WK in Argentinië te veel kapsones hadden gekregen. Dat verwijt heb ik nooit begrepen.

Ik geef toe dat ik na het WK een enorme terugslag heb gehad. Maar dat had niets met kapesones te maken.'

De verdediger vertelde hoe Kees Rijvers van de jonge WK-gangers vroeg om bij PSV een voorbeeld te zijn voor de rest, die zou moeten profiteren van de ervaringen die zij in Argentinië hadden opgedaan. Dat was niet gelukt, maar zijn conditie was prima. 'Bij de duurlopen zat ik twee keer bij de eerste twee. Maar ja, wat helpt dat allemaal als de coach het niet wil zien? In een teamsport ben je als speler overgeleverd aan de trainer.'

Voorafgaand aan het toernooi hoopte Brandts nog dat hij een kans zou krijgen. Zwartkruis zei na de oefenwedstrijd in Graz dat niemand zeker was van zijn plaats. Toen Huub Stevens en Michel van de Korput werden opgesteld, rekende Ernie nergens meer op. 'Ik kan merken dat ik er niet meer bij hoor. Er wordt veel minder met je gesproken dan als je in de basis staat.' Toch zei hij toen dat een normale zaak te vinden. 'Ik blijf me positief opstellen en wacht op mijn kans.'

Ben Wijnstekers had in *Het Vrije Volk* een eigen rubriekje. De geboren Rotterdammer zorgde dat het thuispubliek het EK kon volgen aan de hand van commentaar van een Feyenoorder. Zijn woorden wekten niet de indruk dat de verloren wedstrijd tegen West-Duitsland net zo goed andersom had kunnen uitpakken. Van pech was geen sprake.

'We zijn gewoon geklopt door een kwalitatief betere ploeg', zei hij tegen verslaggever Dick van den Polder. 'In de rust had ik nog alle vertrouwen, maar toen het 3-0 werd, was ik bang voor een grote nederlaag. Met 3-2 is het uiteindelijk nog meegevallen.' Hij vond zijn eigen bijdrage in het verlies minder groot dan Zwartkruis zich jaren later zou herinneren. 'Dat mijn directe tegenstander Klaus Allofs alle Duitse doelpunten heeft gescoord, doet natuurlijk pijn. Maar ik geloof niet dat ik mezelf een verwijt hoeft te maken. Bij het eerste doelpunt sprong de bal van de paal toevallig voor zijn voeten en die andere twee waren het gevolg van balverlies op het middenveld. Ik dacht dat het Arie Haan overkwam, maar dat doet er verder niet toe.'

Wat Wijnstekers dacht, klopte. Maar het was natuurlijk ook een briljante actie van Schuster, die op het goede moment zijn voet tussen

Arie en de bal kreeg. Tien meter op Duitse helft; precies tien seconden later kon Allofs binnenknallen. Ben kwam een tel tekort toen hij probeerde in te grijpen.

‘Ik had de hoop dat Wijnstekers ertussen zou kunnen komen,’ zei Kees Jansma toen de herhaling liep, ‘want die zag het gevaar.’ Bijna een compliment, maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat deze verdediger wel wat laat zijn tegenstander opzocht.

Haan doet jaren later geen moeite om zijn fout te verbloemen. Nadat hij in zijn biografie *Genoeg Gelachen* aan de wedstrijd tegen Griekenland slechts één enkele zin besteedt, staat hij uitvoerig stil bij dat cruciale duel en zijn eigen rol op dat ene moment. ‘Aan een van die doelpunten was ik medeschuldig’, bekent hij. ‘Ik verspeelde op een gegeven moment op het middenveld de bal aan Bernd Schuster, destijds het grootste talent van West-Duitsland. Hij was pas negentien jaar.’

We onderbreken even het citaat: negentien jaar, mijnheer Zwartkruis. Hoe groen was Wijnstekers ook alweer? En hoe ervaren de man die hier de fout in ging? Toegegeven, Bernd Schuster (Augsburg, 22 december 1959) was al een half jaar geen negentien meer, maar toch echt wel een jonge speler. ‘Hij dribbelde het strafschopgebied binnen, paste op Allofs, die het karwei afmaakte’, schrijft Haan en dat klopt wél. ‘Ik was de kwade genius, hoewel we nog tot 3–2 terugkwamen. Maar die fout had ik nou net niet mogen maken.’

Haan gaat er nog even over door. ‘De kritiek barstte los boven mijn hoofd. Ik had daar geen problemen mee gehad als ik aanwijsbaar slecht had gespeeld. Wat mij overkwam tegen Schuster had mij als gelouterde international ook niet mogen gebeuren, maar ik stond op de middenlijn toen Schuster in balbezit kwam. Ik beweer altijd dat doelpunten pas vallen als er meerdere fouten worden gemaakt. Het is vaak een kettingreactie. Die fout kostte mij mijn basisplaats.’

Waar ging het eigenlijk mis bij de eerste treffer? Dat Dietz zoveel ruimte had om op te komen, kwam doordat Wijnstekers enkele seconden daarvoor zijn handen nog vol had aan Briegel. Daardoor kon Dietz de gulden middenweg aanhouden tussen hem en Kist. Hij keek,

keek nog eens, wachtte en wachtte. Toen hij de pass op Schuster gaf, stond die wel erg vrij. Stevens zette zijn tackle in aan de kant waar zijn tegenspeler de bal had, maar toen hij miste, kreeg de Duitse nummer 6 met een simpele draai het vizier volledig vrij. Op het moment dat hij schoot, stond Allofs nog een meter achter hem. In het bijzonder Michel van de Korput, die verder prima speelde, had met hem mee moeten sprinten. Schrijvers viel weinig aan te rekenen, maar van de veldspelers hadden er een stuk of vier toch wel beter mogen reageren.

Terug naar Wijnstekers en zijn analyse in *Het Vrije Volk*. ‘Dat de Duitsers met drie spitsen speelden, hadden we niet verwacht’, zei hij. ‘Vrijdagavond laat hoorden we de Duitse opstelling, maar die vertrouwden we niet. We hebben daarom rekening gehouden met twee formaties. In de persoonlijke gesprekken heeft Zwartkruis erop gehamerd dat we niet te veel aan de tegenstander moesten denken en dat we moesten uitgaan van onze eigen mogelijkheden.’ Ook Wijnstekers liet merken dat het op het middenveld mis was gegaan. ‘De overtreding van Matthäus tegen mij schijnt buiten het strafschoopgebied te zijn geweest,’ zei de verdediger ook nog, ‘maar gezien de aard van de overtreding vond ik de beslissing van de Fransman volkomen juist.’

Ben werd inderdaad gehaakt, iets meer dan een meter buiten de zestien. Maar omdat het op volle snelheid ging en ook dader Matthäus doorgleed tot in het strafschoopgebied, leek het erbinnen. De ZDF-commentator constateerde dat pas in de herhaling, Kees Jansma van de NOS nog wat later: pas toen de herhaling voor de tweede keer liep.

‘Eigenlijk hadden we al een strafschoop verdiend bij de overtreding van Stielike tegen René van de Kerkhof’, probeerde Wijnstekers nog. ‘Maar dat is napraten. Daar koop je niks voor.’

Ook veel Nederlandse sportjournalisten gaven de schuld aan de middenvelders. Arie Haan werd daarbij met name genoemd, niet alleen vanwege die ene fout. ‘Pas toen halverwege de tweede helft Frans Thijssen in de ploeg kwam voor de volledig falende Kees Kist, kreeg Oranje iets meer greep op het middenveld’, schreef de *Leeuwarder Courant*.

De Waarheid was ook niet lovend. ‘Als antwoord op het superieure West-Duitse voetbal had Nederland niets beters te formuleren dan grof geweld. Hovenkamp takelde Müller nogal toe, Stevens zag geel na een gemene trap tegen Horst Hrubesch, Haan had het voortdurend aan de stok met Dietz en Rummenigge werd doorlopend geconfronteerd met een schoppende Van de Korput.’ Willy van de Kerkhof had nog een andere analyse. ‘Het wegvallen van Hovenkamp was voor ons een geweldige klap. Daardoor moest het team anders worden geformeerd om Rummenigge af te schermen.’

De speler van AZ '67 kon bevestigen dat er inderdaad sprake was geweest van een geweldige klap. In letterlijke zin dan. ‘Ik kreeg een fikse kopstoot van die Schuster’, zei hij na de wedstrijd. ‘Zeker een minuut ben ik knock-out geweest. Toen Pierre van den Akker bij me kwam, kon ik me even niets herinneren. De wedstrijd? Ach, laten we er niet al te veel woorden aan vuil maken. Kansloos waren we.’

‘Er was afgesproken dat we vanuit de zone zouden spelen’, zei Zwartkruis, die in de pers nogal wat kritiek kreeg op zijn tactische keuzes. ‘Niets van terecht gekomen. De Duitsers hebben gewoon het initiatief tot zich kunnen trekken. Dat probeerden wij pas in de tweede helft. Die overtreding tegen René van de Kerkhof, die met een strafschoop gehonoreerd had moeten worden, kun je niet als excuus aanvoeren.’

Dat neerleggen van René zat sommige mensen nogal dwars. Wat gebeurde er eigenlijk?

Vooraf in de herhaling van achter het doel kon je zien dat het buiten het strafschoopgebied was. Wat er precies gebeurde, is minder duidelijk, maar het was erbuiten. De vallende beweging van de man in oranje begint al als hij nog een meter te gaan heeft tot de krijtlijn. Hij krijgt een duw in de rug van Stielike. Het contact houdt even aan en daardoor oogt het erbinnen. De plek waar de indirecte vrije trap gegeven werd, is een hoogst merkwaardige: zo ongeveer waar René uiteindelijk landde, een meter of vier, vijf binnen de zestien. De armbewegingen van de Duitsers spreken boekdelen.

Over de auteur

De schrijver van dit boek was acht jaar oud toen Nederland die finale van 1978 niet won. Hij dacht destijds dat dat heel erg was, maar is later gaan inzien dat voetbal eigenlijk maar een spelletje is.

Niet alleen meende hij toen, op die zondagavond aan het einde van de jaren zeventig, dat het verliezen erg was: hij zag bovendien tijdens de finale de bui al hangen. Toen tot z'n schrik de onvolprezen Wim Jansen, de beste speler van de beste club van Nederland, gewisseld werd... dat kon nooit goed aflopen!

Het toernooi van 1980 herinnert de schrijver zich niet of nauwelijks. Maar via het spitten in oude kranten – vooral met behulp van de zoekmachine *Delpher* – kon hij veel reconstrueren. De drie wedstrijden van Oranje op het EK zelf werden integraal bekeken, sommige passages zelfs beeldje voor beeldje, keer op keer. Ook de beslissende partij tegen de DDR en de finale van onze burens werden integraal bestudeerd. Verder gaf *YouTube* nuttige indrukken en bleek een stapel edities van *Voetbal International* soms wat toe te voegen.

De auteur is eerder schrijver dan voetballer. Hij heeft meer met taal dan met een bal, bedreef de sport – behalve dan op een onschuldig schoolvoetbaltoernooi – nooit in teamverband, maar is wel negen jaar schrijvend actief geweest als redacteur voor het *Protestants Kerkblad Delft*. In december 2015 zag een eerdere pennenvrucht het levenslicht: *Zoekt & Gijzelt*.

Gerard Tuk was toen dit boek gereedkwam een man van 48 jaar. Voor die tijd studeerde hij Technische Natuurkunde aan de TU Delft en was hij dertien jaar werkzaam als programmeur en dertien jaar als hbo-docent Informatica.

Wedstrijdindex

13	Argentinië – Nederland	3-1	25-6-'78	Buenos Aires
76	Nederland – IJsland	3-0	20-9-'78	Nijmegen
83	Zwitserland – Nederland	1-3	11-10-'78	Bern
96	Nederland – Xerxes	2-0	14-11-'78	Zeist
97	Nederland – DDR	3-0	15-11-'78	Rotterdam
103	West-Duitsland – Nederland	3-1	20-12-'78	Düsseldorf
108	Italië – Nederland	3-0	24-2-'79	Milaan
115	Nederland – Unitas	4-0	27-3-'79	Zeist
116	Nederland – Zwitserland	3-0	28-3-'79	Eindhoven
119	Polen – Nederland	2-0	2-5-'79	Chorzów
133	Nederland – Argentinië	0-0	22-5-'79	Bern
150	IJsland – Nederland	0-4	5-9-'79	Reykjavik
158	Nederland – België	1-0	26-9-'79	Rotterdam
174	Nederland – Polen	1-1	17-10-'79	Amsterdam
174	Nederland – SDW	3-1	19-11-'79	Zeist
174	DDR – Nederland	2-3	21-11-'79	Leipzig
199	Spanje – Nederland	1-0	23-1-'80	Vigo
205	Frankrijk – Nederland	0-0	26-3-'80	Parijs
219	Nederland – Xerxes	6-2	30-5-'80	Zeist
223	Grazer AK – Nederland	1-5	2-6-'80	Graz
229	Karinthië ³² – Nederland	0-3	5-6-'80	Klagenfurt
237	Udinese – Nederland	0-4	7-6-'80	Udine
261	Nederland – Griekenland	1-0	11-6-'80	Napels
296	Varese – Nederland ³³	1-2	12-6-'80	Castellammare
309	Nederland – West-Duitsland	2-3	14-6-'80	Napels
357	Nederland – Tsjecho-Slowakije	1-1	17-6-'80	Milaan

³² Combinatie van Klagenfurt en Villach

³³ Sommige kranten noemen een uitslag van 0-2.